

16 juli 1918

Havre, 15 juli. De Belgische regering heeft besloten twee commissies te vormen, die belast zijn met de studie van de vraagstukken nopens de in België gebruikelijke talen, het kiesrecht en de grondwetsherziening. De commissies zullen uit 21 leden worden samengesteld, waarvan twee derde na de oorlog zullen worden benoemd uit personen, die tijdens de gehele duur der vijandelikheden in het land zijn gebleven. Het andere derde zal binnenkort door de regering worden aangewezen en de sectie van voorbereiding vormen, welke volledige documentatie over de vraagstukken zal moeten verzamelen en de besluiten voorbereiden, waarover de voltallige commissie zich zal moeten uitspreken. De regering laat het aldus aan de meerderheid van het land over om het toekomstige parlement in te lichten.

17 juli 1918

Ook in België woedt de Spaanse griep met vrij grote hevigheid. Vooral het zuiden, Charleroi, Namen en Bergen, wordt ernstig geteisterd. Verscheidene fabrieken hebben wegens tijdelijk gebrek aan arbeiders het bedrijf moeten stopzetten.

18 juli 1918

Generaal De Ceuninck, Belgisch minister van oorlog, gaat degenen, die zich aan de krijgsdienst onttrekken, fiks aanpakken. Hij heeft aanwijzingen verstrekt om alle mannen, die lichamelijk en geestelijk in orde zijn, naar het front te zenden, voor zover ze te Havre en in het algemeen in het gebied achter het front maar enigszins gemist kunnen worden.

Comité tot steun van hulpbehoevenden in België.

Amsterdam, 27 juli 1918.

Geachte redactie,

Beleefd verzoeken wij u opneming van het volgende:

Het comité tot steun van hulpbehoevenden in België heeft van de Belgische legatie te 's-Gravenhage de mededeling ontvangen dat de delegatie zich niet kan belasten met de verzending van gelden bestemd voor de Belgen in het bezette gebied van België. Er zijn van de oprichting van het comité af circa 61.080 F aan de Belgische legatie en circa 7000 F aan diverse Belgische verenigingen door ons afgedragen, welke voor het grootste gedeelte naar het onbezette gebied is verzonden. In verband met de grote nood daar hadden wij ditmaal de gelden bestemd voor behoeftige Nederlanders en Belgen in het bezette gebied. Doch van officiële Belgische zijde adviseerde men ons thans geen beroep om steun voor de Belgen te doen, daar dit niet wenselijk is voor de goede verstandhouding tussen Hollanders en Belgen. Naar aanleiding van dit advies hebben wij besloten tot reorganisatie van ons comité over te gaan en ons in het vervolg alleen te beperken tot steun van hulpbehoevende landgenoten die in de vreemde verblijven.

Namens het comité:

De voorzitter: M

De penningmeester: M. Komans

De secretaris R. Martens.

23 juli 1918

Over het roest van stalen pennen (Karel Van de Woestijne)

Brussel, 14 juli.

Ik durf u niet goed vragen of ge hebt opgemerkt, dat ge ruim anderhalf jaar het genot van mijn proza hebt moeten ontberen. Niet dat ik zo ijdel ben, en een negatief antwoord vrees: de oorlog heeft ons al te zeer de nietigheid van het eigen persoonsje doen inzien dan dat wij enig belang zouden hechten aan wat geen betere toekomst voorbereidt. Dat ik er voor huiver, uw aandacht op mijn lange afwezigheid te vestigen, ligt dan ook alleen hieraan dat ik niet gaarne een "waarom" van uwentwege uitlokken zou. Waarom nam ik al die tijd een streng stilzwijgen waar? Waarom speende ik mijn beste vrienden van het leedvermaak van een doeltreffende kritiek? Waarom ontzegde ik mezelf 't genoeg van de spot en de bitterheid van sommige vaststellingen?

Sedert een paar dagen beijver ik mij in het schuren van rosgeroeste stalen pennen, werktuigen van mijn voormalige bezigheid. Het hoopje rood stof hoopt zich op als het bergje in een leeglopende zandloper. Als een aandachtige waarzegster, en even onbevooroordeeld als zij, tracht ik in dat stof te lezen, of het koffiedik ware. En minder stoutmoedig dan zulke sybille, moet ik bekennen, enigszins tot eigen verwondering, dat ik niets vind.

Neen, redenen voor mijn mutisme, redenen althans die u interesseren, laat staan bevredigen kunnen: ik vermag ze niet te ontdekken. Wel zouden er, natuurlijk, voorwendsels te putten zijn in de schatkamers der eigenliefde, in aanklacht als in verweer, in lijdelijkheid en zelfs in een zeer bijzonder soort strijdbaarheid. Ik ben er mij echter al te zeer van bewust: die redenen deugen niet, - al zijn het allesbehalve ondeugende redenen; al kan ze niemand deugnietenredenen noemen. Heb ik zo lang gezwegen, dan bestaat daar, ik verzeker u, geen deugdelijke grond voor dan, misschien, de zucht naar, de noodzakelijkheid van ... zelfcensuur, ik bedoel natuurlijk: zelfkritiek. En die noopte mij tot het nemen van rust, van roestende rust, hoe afkerig ik er anders ook van ben.

Wat zou ik u trouwens wel hebben verteld, al die tijd? Zou ik u onpartijdiger hebben kunnen inlichten over de politiek van mijn land, dan hier van andere zijde werd gedaan? Deden zich hier gebeurtenissen voor waar mijn gewone vrijpostigheid de stof in ontdekken kon tot schokkende berichten? ... Ik roer, als bovengemelde koffiedikjuffrouw, in mijn hoopje oude-stalen-pennen-roest (waar ik nu genoeg over verteld heb om mijn titel te rechtvaardigen) en ...

Wel, neen. Ik vind niets dat ik u had kunnen melden, want werkelijk: er is niets. Alleen dit: wij leven nog; na een kleine vier jaar oorlog leven wij nog. En dit is misschien een wonder. Maar op mij moest gij niet wachten om het te vernemen. En zelfs niet, wellicht, om het te verklaren.

Wij leven nog, en, voeg ik er aan toe: wij leven vrij goed. Ik ga verder: wij klagen veel minder over het leven, dat wij leiden, dan wij een paar jaar geleden plachten te doen. Wetenschappelijke mensen zullen spreken van aanpassing; historici zullen het woord overnemen en voorbeelden noemen, atavistische voorbeelden uit de Belgische geschiedenis van voor 1830; lyrici zullen gewagen van een onverwoestbare levenszin; en ik heb eens een buitenlander het harde woord "lafheid" horen gebruiken. Ik kies geen partij. Ik stel alleen vast: wij leven nog, hebben het klagen verleerd, en hebben nooit vaster vertrouwen gehad in de toekomst.

Aan wat dit liggen mag? Ik zeg het uit volle overtuiging: aan een grotere vrijheid.

Schrik of verheug u niet te vroeg: onze onafhankelijkheid hebben wij, geheel of ten dele, niet teruggewonnen, en zijn positief genoeg van aard om ons niet voor onafhankelijk te houden, alleen door te zeggen dat wij het zijn: illusies hebben wij afgeleerd in deze vier laatste jaren,

- afdoend verleerd. En toch waag ik te spreken van: meer vrijheid. Hetgeen ge dan moet interpreteren als: meer geestelijke vrijheid, iets als de mystieke vrijheid van kloosterlingen en dichters, de onaantastbaarheid van het moreel bezit, de onaanroerbaarheid van de goederen des verstands. - O, zover zijn wij niet gekomen dan na veel kastijding, maar zonder die kastijding was het ook niet mogelijk. Vermindering kan verlossing wezen: wij ondervonden het aan den lijve, en - waarachtig, wij bevinden er ons nog zo slecht niet bij.

Ik spreek hier natuurlijk niet van alle lichamelijke kwalen, die ons teisteren kwamen, en waarvan de laatste Spaanse griep is, die hier ter stede al aardig wat slachtoffers heeft geveerd. Voor die griep waren er heel wat andere ziekten, en de ergste van al: de tuberculose. Ik zei u echter dat wij sedert lang niet meer klagen: immers de meerderheid is zelfs aan de tering ontsnapt, - en dat is veel. Die meerderheid won het op de ziekte. Zij won het zelfs op de honger, want zij sterft er niet van. Ik vrees niet gelogenstraf te worden, als ik beweer, dat er in België nog maar zeer weinig van honger gestorven zijn: is dat na vier jaar schaarste niet prachtig? Wel lijdt men honger, maar vooralsnog zonder het schrikbeeld der vleesloze weken of zelfs dagen. Ook daar zijn wij voorlopig vrij van, en het is een dierbare vrijheid.

Vrijheid, die te groter is, dat zelfs de zorg voor het dagelijks brood ons ten zeerste wordt verlicht. Hoe wij aan dat brood komen: waren de diverse steuncomités daar niet, dan zou dat voor de meesten een geweldig probleem zijn. Want van een andere zorg zijn wij allang, jaren al, vrij; de zorg namelijk om het hamsteren. Wat zijt gij, Hollandse vrienden, achterlijke wezens. Sedert jaren hebben wij niets meer om op te bergen; over dat trogloditisme zijn wij ruim drie jaar heen: ik verzeker u, dat het een heel pak van onze maag wegneemt!

Er op verdikt zijn wij weliswaar niet. Nieuwe vrijheid: wij zijn, voor zover het aanwezig was, verlost van ons persoonlijk vet. Zoals trouwens het graan op onze zomerakkers, staan wij op het ogenblik vrij mager. Maar lelijk doet dit eigenlijk niet aan. Onze "lijn" wordt er soepeler, eleganter, aristokratischer door; wij merken het: wij gaan er onze esthetische zin door verrijken. En dit brengt mij op een tweede vaststelling die iedere bezoeker van Brussel maken kan: bewuste esthetische zin heeft zich bij ons tot een ongelooflijke hoogte ontwikkeld, en dit met de eenvoudigste middelen der wereld, eenvoud trouwens de enige basis van de echte "chic" wezend.

Ge zijt niet zonder te weten dat wij sedert enkele maanden afgezien hebben van het epicurisme der wollen matrassen. Wij slapen op hygiënisch stro, of veerkrachtige oude kranten, of dienstwillige houtkrullen, en zelfs op het merkwaardig gewas dat men zeegras noemt. Al deze grondstoffen hebben trouwens duizelingwekkende prijzen bereikt, hetgeen ze ons dierbaar maakt, zo niet zachter. Meen echter niet dat het gebrek aan zachtheid onze bedden minder aangenaam heeft gemaakt. Sommigen vinden ze blijkbaar te gemakkelijk zelfs, en dan nog wel de dames. Want wat krijgen wij te zien?

Nieuwe parenthesis: ge zijt eveneens niet zonder te weten dat alle kleerstoffen hier sedert even lang in beslag zijn genomen. Dat heeft nu tot gevolg een nieuwe herenesthetiek: de esthetiek van de gekeerde jassen. Geen enkele mannelijke Belg voor 't ogenblik, die niet met gekeerde kleren loopt, hetgeen een niet onaangenaam tijdverdrijf is. De dames vergaat het echter anders. Het is blijkbaar heel moeilijk dameskleren te keren. Maar blijkbaar heel gemakkelijk daarentegen uit beddenlakens en zelfs uit het overtrek van ontwolde matrassen japonnen te knippen en kostuums te naaien. Een onderdompelen in gediensstige verfketels (ook dat soort verf staat heel duur te worden!), en - men ziet er fris uit als een roos, terwijl

men eindelijk, los van Parijs en zelfs van Wenen, een echt Belgische mode aan het scheppen is.

En aldus worden wij rijker en rijker, ... waar wij ons met minder en minder tevreden moeten stellen. Wij blijken een volk van buitengewone draagkracht te zijn, aangezien wij op prachtige manier onze miserie weten te dragen. Anderen is dat niet het zwaarste; ons: het lichtste, - wat het immers in alle werkelijkheid is. Weliswaar ondergaat ons dagelijks leven een aanhoudende stofwisseling, die ons hoedt tegen tobben, tegen de melancholie, die volgens de oudere geneeskunde niets anders is dan een verdikken, een verzwaren der humeuren. Ons bestaan van dag aan dag is zo afwisselend, dat het onze humeuren, dat het ons humeur fris en levendig houdt. Ik vertel u daarover in een volgende brief.

24 juli 1918

Blijkens een bericht uit Brussel aan de Frankfurter Zeitung hebben buitenlandse berichten thans de bevestiging gebracht van de geruchten, volgens welke er nauwe betrekkingen zijn ontstaan tussen de compagnie Belge du Congo, die tot de groep van de Société Générale en van de Banque d'Outremer behoort, en de Lloyd Royal Belge, te Havre.

Deze nauwere betrekkingen blijken uit het feit, dat verscheidene bestuursleden van de Lloyd in het bestuur zijn getreden van de Compagnie du Congo.

25 juli 1918

Havre, 24 juli. De Belgische parlamentsleden, die tijdens de oorlog buiten België vertoeven, hebben de discussie over het door het kamerlid, luitenant Deveze ingeleide onderwerp: vergoeding van schade, beëindigd en zijn begonnen met een beschouwing van de

organisatie van het krediet en de markten, van de economische traktaten, de rol van de diplomatie en de consulaire agenten.

In een vergadering, waarin alle ministers aanwezig waren, is een plechtige brief aan de soldaten aangenomen, waarin bewondering, genegenheid en dankbaarheid jegens de soldaten wordt uitgesproken. Een tweede plechtige brief richt zich tot koning Albert, aan wie trouw wordt uitgesproken en in een derde plechtige brief wordt hulde gebracht aan de Belgische parlementsleden, die in het vaderland gebleven zijn.

Voorts is er een commissie voor de talen benoemd, bestaande uit de volgende kamerleden en senatoren: Empain, Borboux, Buysse, Deveze, Dupawé, Hallot, Hubin, Pecher, Standaert, van Cauwelaert, Theodor.

26 juli 1918

Nederlandse Vereniging van Weldadigheid te Brussel.

Brussel, 20 juli.

Zoeven is verschenen het verslag over 1917, het 51e dienstjaar van de Nederlandse Vereniging van Weldadigheid tot ondersteuning van behoeftige Nederlanders in de stad Brussel en haar voorsteden, onder bescherming van hare Majesteit de Koningin moeder.

Dit boekje verdient onder de tegenwoordige tijdsomstandigheden alleszins de aandacht van onze lezers, waar het hier de lotgevallen betreft van het overgrote deel der Nederlanders in België, wiens bestaan na zoveel jaren oorlog, met de dag moeilijker en droeviger wordt. Bij de aanvang van de oorlog waren er ongeveer 75.000 Nederlanders hier te lande gevestigd, waarvan in Brussel en voorsteden 12 tot 15.000: dit laatste getal zal nu op dit ogenblik tot

rond 10.000 geslonken zijn, omdat zeer velen het einde van de oorlog niet, maar het einde van hun geldmiddelen des te beter voorziend, het stof van het bezette gebied van hun voetzolen schudden en naar het vaderland terugkeren. Men mag niet menen dat voor velen deze gedwongen terugkeer naar de geboortegrond geen wrange bijmaak heeft. Alles moet hier vaak worden achtergelaten: een moeizaam opgebouwd bestaan, zaak of nering, die vaak een onbekommerd leven toeliet en een onbezorgde oude dag beloofde, het sedert jaren bewoonde huis, getuige van veel lief en leed van het gezin, en vooral de vrouw, bijna steeds van Belgische geboorte, besluit met tegenzin haar omgeving te verlaten. En hoe dikwijls moet niet van getrouwde kinderen en verwanten node afscheid worden genomen, waar voor bijna allen de toekomst in het vaderland ook hoogst onzeker en allesbehalve rooskleurig is, terwijl de hoop op hervatting van het vroegere, gelukkiger leven in het tweede vaderland een groot vraagteken is? Zo verklaart het zich dan ook dat de landgenoten hier tot het laatste wachten voor het zo zware besluit genomen wordt om alles achter te laten en het geboorteland maar weer op te zoeken, en voor die wachtenden vooral is de vereniging van weldadigheid een grote steun, een toevluchtsoord in het land, waar het leven zo moeilijk is geworden. En altijd maar groeit, doordat de oorlog almaar duurder, het aantal Nederlanders, die ten slotte alles opgeleefd hebben en zich tot de vereniging moeten wenden om hulp en steun. Eigenlijk zijn we hier allemaal behoeftig, hoort men door onze Nederlanders hier dikwijls zeggen, en veel is daarvan waar, tenminste we zijn allen hard op weg het te worden: zakenman zo goed als rentenier.

In deze omstandigheden is het begrijpelijk dat de behoefte aan onderlinge steun zeer groot is en het is een geluk dat wij de vereniging van weldadigheid hebben, waaromheen alle pogingen tot hulpverlening zich kunnen groeperen, waarin ze zich alle kunnen

belichamen. Hulde komt dan ook toe aan deze vereniging en aan de mannen, die al sedert de lange oorlogsjaren dagelijks hun tijd en krachten beschikbaar stellen om het lot van hun landgenoten zoveel mogelijk te verzachten en raad en steun te geven, waar die zo vaak en zo hoog nodig zijn.

Met belangstelling doorbladeren wij dan ook het laatste jaarverslag en willen de lezers daaruit een en ander mededelen.

Het bestuur der vereniging, dat onder erevoorzitterschap staat van de gezant, jhr. Mr. H van Weede, bestaat thans uit de heren Hugo Andriessse, voorzitter, F. van Eck, secretaris, L. A. van Sonsbeek, penningmeester, J. S. Bowles, jhr. E. J. de Stuers, A. R. van Vloten, W. G. F. de Bruyn, L. van der Kun, E. V. J. M. Seydlitz, A. J. van der Hoop, M. N. Janss, jhr. V. N. de Sturler, K. Kamp, J. R. baron van Keppel, mr. E. J. Korthals-Altes en J. F. L. Blankenberg, beide laatsten te Amsterdam.

Aan het jaarverslag van de secretaris ontlenu wij het volgende. Naarmate de oorlog voortduurde, stegen de nood en de daarmee gepaard gaande ellende onder de bevolking van dag tot dag. De rechtmatige eisen, reeds bij het begin van de oorlog aan de vereniging gesteld, werden steeds groter en stegen het afgelopen jaar in die mate, dat het bestuur meermaals de toekomst met enige bezorgdheid tegemoet zag. Gelukkig echter waren die zorgen van voorbijgaande aard, want telkens wist de voorzitter, bij zijn reizen naar Holland, met de hem bekende vaardigheid en volharding, in overleg met het koninklijk nationaal steuncomité, zoveel levensmiddelen voor de vereniging te krijgen, dat daarmee weer voor geruime tijd, en op nog betere wijze dan met geld, steun kon worden verleend. Ook wist de heer Andriessse belangrijke partijen steenkolen machtig te worden, waardoor men de arme landgenoten gedurende de wintermaanden tegen billijke prijzen van dit artikel

kon voorzien. Van het koninklijk nationaal steuncomité heeft de vereniging, evenals vorig jaar, ruime geldelijke bijdragen ontvangen, zodat, met de contributies en extra giften, de uitgaven niet behoefden ingekrompen te worden.

Een belangrijke bron van inkomsten werd aangeboord door het lid van het bestuur, de heer de Bruyn, die van nikkelen Belgische 10 en 5 centiemen stukken zogenaamde Albert-broches deed vervaardigen, welke vooral in Nederland zoveel aftrek vonden, dat daardoor een bedrag van niet minder dan 17.250 F door hem in de kas der vereniging kon worden gestort. De inkomsten kwamen in hoofdzaak ten goede aan hulpbehoevenden ten gevolge van de oorlog, maar ook kraamvrouwen, zuigelingen, zieken, ouden van dagen en schamele armen werden niet vergeten. Behalve de uitdeling van steenkolen en van de uit Nederland ontvangen levensmiddelen, deelde de vereniging dit jaar voor het eerst aan de bedeeden in de winter gratis soep; omstreeks 2500 liter per week. Kosteloos werd aan velen geneeskundige hulp verleend en 414 gezinnen werden naar het vaderland geholpen. In de provincie gingen de heren F. van der Haert, consul te Brugge, prof. dr. A. K. Noyons, consul te Leuven, J. van Vliet, vice-consul te Namen, M. J. H. Leyendekkers te Mechelen, P. Rynders te Diest en H. van der Harten te Hasselt, onder leiding van het bestuur voort met het verlenen van hulp aan de in hun ressort wonende behoeftige landgenoten. In overleg met de zustervereniging in Antwerpen werden in 1917 270 Nederlandse kinderen voor enkele weken naar Egmond aan Zee gezonden; deze reis had een prachtig resultaat, de kinderen kwamen gemiddeld 2 tot 3 kg bij.

Van de personen, die de vereniging op haar dikwijls moeilijke weg terzijde blijven staan, vermeldt het verslag in de eerste plaats hare majesteit de koningin, die aan het koninklijk nationaal steuncomité de vorstelijke gift van 100.000 gulden deed toekomen, met de

bepaling dat daarvan 30.000 gulden ten goede zouden komen aan noodlijdende Nederlanders in België; voorts worden daarbij in herinnering gebracht de minister-resident te Brussel, de heer van Vollenhoven, die niet ophoudt de vereniging dagelijks, met zijn bekende bereidwilligheid, met raad en daad terzijde te staan, en het Koninklijk Nationaal Steuncomité, dat voort gaat de vereniging ruim van gelden te voorzien.

Het verslag van de penningmeester begint met er op te wijzen, dat de rekening, die voor de oorlog een zo bescheiden aanzien had, in steeds grotere omvang toeneemt en dit jaar sluit met een totaal van ruim een half miljoen frank; een waarlijk indrukwekkende ontwikkeling, die beter dan woorden de diensten aantoon, welke de vereniging terug in het afgelopen jaar aan hulpbehoevenden heeft bewezen. Aan landgenoten, die ten gevolge van de oorlog zijn achteruitgegaan, werd ruim 253.000 F uitgekeerd, aan de vaste bedeeden 22.000 F; voor tegemoetkomingen in huishuren werd 18.000 F besteed, voor verpleging in gestichten 3800 F. De ondersteuning in de provincie kostte 44.000 F.

De rekening sluit met een totaal van 509.916,09 F (vorig jaar: 436.255,85 F), terwijl een saldo van 63.349,26 F (vorig jaar 57.612,34 F) op nieuwe rekening overgaat.

Op de algemene ledenvergadering van maart 1917 werden tot ereleden benoemd: de heren M. van Vollenhoven, minister-resident der Nederlanden, J. S. Bowles, meer dan 25 jaar bestuurslid der vereniging, prof. Is. P. de Vooyo en H. A. van IJsselsteyn, respectievelijk voorzitter en algemeen secretaris van het Koninklijk Nationaal Steuncomité, mevrouw Hugo Andriessse geboren Spanjaard, mevrouw jhr. E. J. de Stuers geboren Boumeester en mevrouw E. V. J. M. Seydlitz, geboren Mesdach de ter Kiele.

27 juli 1918

Brussel bij dag (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 19 juli.

Wie het voorrecht der verbeelding geniet en voor wie tijd en ruimte voordelig zijn, kan zich tegenwoordig te Brussel in een grote badplaats denken, bij het einde van 't seizoen en het uitwijken der tijdelijke gasten. Mits deze derde voorwaarde dan - ik verhaast mij ze bij de vorige te voegen, al behoort ze reeds bij de eerste - dat hij zich in de menigte te isoleren weet, een atmosfeer weet te genieten buiten de beweging die ze vertroebelt, de indruk mag ondergaan van een decor zonder zich te laten storen door wie of wat het stoffeert.

Brussel is verre van uitgestorven. Demografische tabellen heb ik voor het ogenblik niet te mijner beschikking, maar, buiten alle statistiek om, kan ik u verzekeren dat het bij ons, en niet alleen in cinema's en cafés, vrij druk kan zijn, al is er natuurlijk geen vergelijking met de vooroorlogse toestanden, en hoe groot op sommige dagen de Duitse toevloed moge zijn. Ebbe en vloed wezen dan ook, op sommige uren, tegen de avond vooral, niet vol en niet zo licht meer; het tempo ervan is eerder allegro en zelfs allegretto geworden: de mensenstroom is blijven bestaan, en ik zal de laatste zijn om hem te loochenen of zelfs te verloochenen.

Maar ik vraag u, hem met mij en in mijn gezelschap - uitstekend tegen melancholische lusteloosheid - te vergeten; en dan krijgt ge ongetwijfeld die indruk van een badplaats, einde september. Dat ligt nu in de eerste plaats aan het feit, dat zo goed als alle grote magazijnen gesloten zijn. Die magazijnen, deze der middenstad vooral, hadden, ge weet het, hun bestaan te danken aan de behoefte die wij, heren, gevoelen aan het bedekken van onze naaktheid, en

vooral aan de zucht der dames, hun gelijkaardige behoefte op te voeren tot een veeleisende, wispelturige en steeds wisselende kunst. Onnodig er u aan te herinneren, dat er onder- en dat er bovenkleden zijn; dat de eerste uit dunne lijnwaden, katoenen en dergelijke stoffen gemaakt zijn, terwijl de tweede vervaardigd worden, in de meerderheid der gevallen, uit wollen weefsels. Beide soorten stoffen of weefsels zijn nu echter sedert maanden in beslag genomen, in zoverre dat wie ze nog gaaf en onversneden bezit zich mag verheugen in een klein fortuin: het nodige voor een paar beddenlakens is, nieuw, een paar honderd frank waard, en een damestoilet geldt, wat de grondstof betreft, niet veel minder dan duizend frank. - De winkels nu waar zulke grondstoffen verkocht of verwerkt werden, zijn door de aard der zaak gesloten: het enige wat ge er nog gedaan kunt krijgen is, er uw afgelegde kleden van in vrede te laten keren, de lijfspreuk van Bredero tot troost indachtig. De schoenenwinkels, die geen fabricaat beneden de tweehonderd vijftig frank meer aan te bieden hadden, hebben voor een goed deel het voorbeeld der kledenmagazijnen gevolgd. En zo komt het dat Brussel er als een zich tot de winterslaap voorbereidende badstad is gaan uitzien.

Als men zich verder maar kan voorstellen - wat misschien minder gemakkelijk is - dat bewuste badplaats, ook na het seizoen, blijft teren op tombola's, antiquiteiten en ijsroom.

Tombola's zijn hier te lande altijd een aangenaam tijdverdrijf geweest: een papiertje kopen en het te mogen uitwisselen tegen een pendule of een levend varken, is een zeer bijzonder genot. Dat genot wordt dubbel groot, in deze lastige tijd, als de te winnen prijzen uitsluitend uit levensmiddelen bestaan, en krijgt een nobel karakter, als de bestede gelden dienen om wat armoede te lenigen. Vroeger kochten sommigen langs de weg van een loterij Chineesjes af van hardvochtige mandarijnen, de raseigen liefhebberij kan thans

aangewend voor nijpender realiteiten: neem ons derhalve niet kwalijk als wij onze zeldzame centen verspillen aan zulk dubieus waagspel. Vooral, als dat waagspel de gesloten magazijnen weer gaat openen.

Ik verzeker u, dat de talloze uitstallingen van tombolaprijzen de Brusselaar, die er de tijd voor heeft - en wie heeft die niet, helaas! -, soms heel aardige verrassingen voorbereiden. En hier bedoel ik nog geenszins de zichten op Venetië uit postzegels geplakt, of de dessertborden waar het hoofd der oorlogvoerende vorsten in opgediend wordt, zoals het schitterend prijkt op sigarenbandjes. Ik heb het veel meer over de stukken echte zeep - waarde: vijftien of twintig frank - of de kruik authentieke oude klare - kooprij: een frank of veertig - die uw gelukster u tegen de gift van een markbriefje voorspiegelt. Want deze tombola-uitstallingen worden soms echte folterkamers, als ge geen mark te verteren hebt: ze tonen gevulde kistjes sigaren, waarvan de eenheden in vreedstijd wel tien centiemen waard konden zijn, maar nu één frank kosten; ze reiken u pakken tabak toe, die ge anders tachtig frank het kilo zult betalen, zonder trouwens de minste zekerheid dat zij niet uit kastanjeblaren bestaat.

Maar wenden wij onze ogen af van zulke bekoorlijke schatten; ik vind wel eens tijd en gelegenheid om u, Hollanders, tot troost van eigen ontberingen, een tafereeltje op te hangen, een lijstje op te maken van wat het leven hier tegenwoordig kost. Voor heden wil ik het houden bij het verhaal van hetgeen verder aan Brussel het karakter van een badplaats in rust ... afneemt, ik bedoel: wat onze modewinkels weer kwam maken tot aandachtprikkelende gelegenheden.

Na de tombola's noemde ik de antiquiteiten. Niet met honderden, maar toch met tientallen zijn de nieuw geopende antiquariaten in

Brussel te noemen. Er dient bijgevoegd, dat het begrip antiquiteit een grondige herziening heeft ondergaan, herziening die vermoedelijk gepaard ging met deze der Brusselse zolders. Aanvang 1915, toen de oorlog nog in de luren lag, kreeg ik het bezoek van een meneer die er uiterst deftig uitzag - de enige allicht die te dien tijde een hoge zij droeg -, die voortreffelijk Hollands praatte, en.... alles wilde opkopen wat hij om zich heen zag: van een paar schilderijtjes die hij aan de wand zag hangen af tot de stoel toe waar hij op zat, en dien ik geërfd had van mijn grootvader. Ik heb die dag geen zaken gedaan, en die heer ook geenszins het adres gegeven van vrienden die in de nood zaten (zulke vrienden heb ik niet), zoals hij mij vriendelijk vroeg. Waarschijnlijk heeft hij echter elders meer geluk gehad. En met dat geluk heeft hij nu al die antiquiteitenwinkels kunnen openen. Daar nu verkoopt men allerlei, dat nooit voor antiek heeft gegolden. Is een paar gelapte laarzen antiek? Men verkoopt ze voor honderd vijftig frank, aan een adres dat ik te uwer beschikking houd. Is een fotografisch portret van Multatuli antiek? Ik weet er een te koop, waar ik de prijs van vragen zal op een wenk van uwentwege ...

Dit alles leert ons één ding: er zijn heel veel mensen, die tegenwoordig geld te kort hebben en daarom alles verkopen wat zij niet broodnodig hebben. De loterijen echter zouden kunnen bewijzen, dat er ook wel heel veel mensen zijn, die tegenwoordig geld te veel hebben. En dat is, als ik mij niet vergis, een economisch probleem.

Te veel of te weinig geld: wat de vele nieuwe ijssalons betekenen, is minder gemakkelijk om te zeggen. Ik stel mij zelfs niet zeer goed voor aan welke behoefte zij beantwoorden. En vraag mij af van wat die betrekkelijk goedkope ijsroom gemaakt wordt, in deze tijd dat weinig voedingswaren zo zeldzaam en zo ... roomvrij zijn als de melk, die wij daarenboven een frank vijftig per liter betalen. Wie tegenwoordig geen zuigeling is, mag van geluk spreken! Al kan het, anderzijds, weer

geen geluk heten, de afwezige melk te moeten vervangen door verdachte crème à la glace, of biertjes en likeuren die het niet minder zijn, en trouwens verkocht worden tegen prijzen! ... Weten de Brusselaars die in Holland verblijven hoeveel thans een fles echte geuzelambiek kost? Evenveel als voor de oorlog een geurige Nuits St. Georges of een fijne Pontet-Canet: de som van zes frank vijf en twintig.

Intussen - nieuw verschijnsel, dat enige afwisseling brengt in ons, wel bezet, nochtans leeg bestaan, - intussen nemen de cafés onrustbarend in aantal toe. Waar tombola's, antiquariaten en ijsroom-rooms (twintig maal na mekaar uit te spreken) enige ruimte open laten, komt er een koffiehuis. In 1915 hadden wij de vermenigvuldiging der bioscopen gevreesd: mijn stadsgenoten bewezen de uitnemendheid van hun smaak, door er drankhuizen boven te verkiezen. En die nieuwe drankhuizen zien er wàt chic uit, een chic, die door de Duitse officieren ten zeerste wordt gewaardeerd. Al is daar nochtans een vlekje, een blauw vlekje. En dat heeft weer het rekwireren van ons linnengoed gedaan.

Ge zijt goed genoeg op de hoogte van de koffiehuisgebruiken, om te weten dat de bedienden ervan zich plegen te omgorden met een spierwit schort, terwijl over hun arm een even blank servet in bevallige plooiën pleegt te hangen. Welnu, daar is het mee uit. Nog worden er schorten gedragen, maar het zijn blauwe schorten, reeds afgewassen schorten, boezeroenkleurige schorten die doen denken aan roetzwarte stokers op stinkende locomotieven van de buurttram. Terwijl de sierlijke servetten - wie zou het hebben durven dromen? - eenvoudig vervangen werden door schotelvodden.

Ziedaar een eerste overzicht van wat Brussel ons voor het ogenblik aan nieuws en wisselends biedt. Ge kunt het zien van op de tram. Ge bemerkt het ook van op het voetpad, als een eenvoudig wandelaar

die zich nog niet moet schamen om zijn schoenen. Maar het best van al ziet ge het van op de hoogte der Brusselse hangende tuinen.

Want dit is het allernieuwste. Ge weet dat alle beschikbare grond bij ons in moestuin is herschapen: dat is zo sedert ruim drie jaar. Maar dit vierde jaar bleek het ontoereikend. En nu hebben wij alle zinken daken, al stonden zij twintig en dertig meter hoog, eveneens tot moestuin verheven. De erwten komen er prachtig op. En vandaag eet ik voor het eerst snijbonen, die een heerlijk symbool van het zo nodige "sursum corda" zijn....

28 juli 1918

Belgische parlementsleden te Havre.

Havre, 26 juli. Voor de Belgische parlementsleden, te Havre bijeen, heeft heden minister Segers gesproken over de reorganisatie der spoorwegen en waterwegen. Hij zegde, dat belangrijke wijzigingen aangebracht zouden worden op spoorweggebied.

Generaal De Ceuninck, minister van oorlog, zette uiteen wat het leger gedaan heeft en bracht een welsprekende hulde aan de vastberaden geest van het leger.

De minister van justitie heeft, in antwoord op vragen van van Cauwelaert en Buysse nopens het gebruik van het Vlaams in de militaire rechtspraak, gezegd, dat er hervormingen op handen waren.

Buysse drong, na een redevoering over de financiële politiek na de oorlog, bij de minister van oorlog aan op verbetering in de toestand van de gepensioneerde officieren, die zich in Nederland bevinden.

De bijeenkomst neemt vervolgens eenstemmig het volgende bericht aan, gericht op parlementsleden die in België gebleven zijn en tot de

bevolking van bezet België: "Bijeengekomen in verbanning brengen wij onze groet aan het vaderland, dat wij zo teder, zo diep, zo smartelijk liefhebben. Wij voelen al zijn leed. Ons hart is met u, collega's, die onder het juk van de overweldiger zo dapper uw stem verheven hebt, met de fiere balie, de onbuigzame magistratuur, die voor de rechtspraak het recht opeisten onafhankelijk te zijn, met de provinciale en gemeentelijke bestuurders, die waardig de tradities ophouden, met die geleerden en staatsdienaren, die weigerden hun medewerking te verlenen aan een manoeuvre, dat gericht is tegen de nationale eenheid, met die arbeiders, die liever de hardste ontberingen leden, dan hun plicht te verraden, met de geestelijkheid, zo nobel bezielde met de zuiverste vaderlandsliefde, met het gehele Belgische volk, dat in al zijn klassen en strijd moed en fiere berusting getoond heeft, met de vrouwen, die wenen, met de kinderen, die honger hebben, met de grijsaards, die in angstige beklemming wachten op de triomfantelijke terugkeer van degenen, die ze liefhebben. Maar tegelijkertijd zijn wij trots op uw edele houding, onze grote voorouders waardig, en die eerbied afdwingt aan elk man van eer. Waarde collega's, eerst wanneer wij weer allen verenigd zullen zijn, zullen wij onze onderbroken taak en onze arbeid voort kunnen zetten. Op dit ogenblik zullen wij trachten die arbeid te verrichten in algehele gemeenschap van gedachten en gevoelens met u en dikwijls zullen wij uw grote verre stem horen en we zullen haar begrijpen. Volk van België! Uw vertegenwoordigers hebben geen andere eerezucht en geen andere bron dan naar hun krachten in het kader van onze grondwettige instellingen mee te werken tot de bevrijding, tot uw wederopheffing, tot uw grootheid. Maar ze weten reeds, dat op de dag, waarop ge weer zult opstaan in uw vrijheid en soevereiniteit, niets schoner zal zijn dan uw roem, niets groter zal zijn dan uw werk en uw lotsbestemming. Daarom keren op de duur al hun gedachten, al hun liefde, al hun hoop zich tot u."

Aan het slot van de bijeenkomst hebben de parlementsleden zich in groep laten fotograferen met het gehele griffiepersoneel erbij.

Havre, 27 juli. De bijeenkomst der Belgische parlementsleden te Havre heeft heden haar werkzaamheden beëindigd door de behandeling van de kwestie der zeetransporten, met name wat betreft de Koninklijke Belgische Lloyd. Ze stelt een parlementaire controle voor en benoemde een commissie van drie leden om nieuwe bijeenkomsten in de naaste toekomst voor te bereiden. Ze behandelde tenslotte de kwestie van het alcoholisme.

De regering heeft beloofd de uitgesproken wensen in onderzoek te nemen en op elk afzonderlijk te antwoorden. De bijeenkomst, die met gesloten deuren gehouden is, behandelt het activisme en neemt het volgende protest aan: de vergadering besluit de nationale eenheid onaangetast te bewaren en alle taalkwesties op te lossen in een geest van volstrekte eenheid, billijkheid en rechtvaardigheid in volkomen onafhankelijkheid zonder enige vreemde inmenging of invloed; ze veroordeelt de dagen dat slechte staatsburgers, die hun misdadige medewerking verlenen aan de tevergeefs door de overweldiger beproefde manoeuvres tot het zaaien van verdeeldheid; ze zendt de uitdrukking van haar levendige sympathie en van haar bewondering aan de vaderlandsliefde personen, die voor het aangezicht van de vijand en zonder in de taalkwestie enige afstand te doen van hun eisen, in het openbaar de maatregelen van administratieve scheiding in België, door de Duitsers genomen, van de hand gewezen hebben; ze sluit zich aan bij al de fiere verklaringen, afgelegd door de in het land gebleven parlementsleden.

Morgen zullen de te Havre vertoevende parlementsleden kransen leggen op de graven van de te Havre begraven Belgische parlementsleden en soldaten. Maandag zullen zij de Belgische artillerie-inrichtingen en de schoolkoloniën bezoeken.

Huysmans kon niet te Havre komen.

29 juli 1918

Uit Brussel wordt bericht, dat de Duitse gouverneur-generaal in België, in aansluiting aan de verordening, waarbij in België sociale verzekering wordt ingevoerd, thans een verzekeringsraad bij het ministerie van nijverheid en arbeid heeft ingesteld, wiens taak het in hoofdzaak is voor een juiste toepassing der sociale verzekering zorg te dragen.

Lloyd royale Belge.

De Frankfurter Zeitung verneemt uit Brussel, dat de tijdens de oorlog opgerichte Lloyd royale Belge te De Panne over het eerste boekjaar een brutowinst aantoonde van 12,16 miljoen F. Na aftrek van rente enz. tegen 2,3 miljoen, wordt aan het amortisatiefonds 5,2 miljoen toegevoegd. Uit de nettowinst van 4,6 miljoen kan over het aandelenkapitaal van 50 miljoen een dividend van 6% worden uitgekeerd. Het saldo van 1,36 miljoen gaat op nieuwe rekening over.

1 augustus 1918

Brussel bij dag (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 25 juli.

Ik heb u meegenomen door de Brusselse straten, u het gewijzigde uitzicht, de nieuwe gestalte ervan getoond, u gewezen hoe de levensvoorwaarden, die wij ondergaan, ons aan het uitzicht van onze stad steeds nieuwe verrassingen, steeds gewijzigde gedaanteverwisselingen doen ontdekken.

Maar, niet meer dan wij dood zijn, is Brussel een dode stad geworden. Binnen het decor beweegt zich het leven, en dat leven is

voorlopig, en voor wie de binnenlandse politiek te vergeten vermag, een blijspel. U zou het mij terecht kwalijk nemen, zo ik u 't genot daarvan ontzegde. Dus leid ik u binnen in de zeer gulle kracht van het tegenwoordige Brusselse leven.

Een blijspel. Althans in schijn? Een schijn, waar ik het echter bij hou, om de dubbele reden, dat de kern, de ondergrond, het innerlijke wezen, de geest en de ziel van dat leven u voldoende bekend zijn en dezelfde blijven, terwijl het uiterlijke verschijnen, de gebaren, het woord, de verkleeding ervan steeds veranderend, steeds vol verbazende en verschalkende tonelen zijn die u boeien, minder om hun inhoud dan om hun vertoon. Dat we om dat vertoon wel eens de inhoud vergeten: ge kunt het met strengheid beoordelen, maar ik verzeker u, het is een weldaad. Behalve dat we nu eenmaal een decoratief volk zijn, belust op veranderlijke schouwspelen, kinderlijk genoeg om gretig een schone schijn boven een ernstig wezen te verkiezen (en dit kunt ge nu weer doodjammer vinden, maar dat daar maar heel weinig aan te veranderen is, zou nu juist onder deze oorlog diensten bewijzen), - behalve de erkenning van de Brusselse lichthartigheid, die een natuurlijk bestanddeel van de Brusselse geaardheid is, is daar de overweging dat het zeker thans niet gewenst kan heten, in zak en as te gaan zitten, en van het boek Job een dagelijks refrein te maken, hoe waardig en voorbeeldig zulks wezen mocht. Want er is, nietwaar, dat dergelijke houding een bedenkelijk ziekteverschijnsel zou wezen, op een verzwakking althans, en zelfs op een geestelijke verlamming zou wijzen die ten zeerste te betreuren ware. Enige maanden geleden maakte een Hollands criticus er sommige Vlaamse literatoren op nogal smadende wijze een verwijt van, dat ze onder de oorlog waren blijven schrijven en uitgeven, en dan nog wel dingen die met de oorlog niets te maken hadden. Weliswaar vond hij als wettiging de verveling die in België heersen moet en zelfs de nood waar men er zich in bevindt. Maar dat was,

naar zijn oordeel, geen reden om de wereldramp onopgemerkt en met luchtigheid voorbij te gaan. Daardoor bewees die criticus, eenvoudig niets te snappen van wat hier in België omgaat. Het is niet meer uit verveling, en het is ook niet om den brode alleen, dat bedoelde Vlaamse schrijvers, en met hen alle arbeidende Belgen, hun bezigheid weer opgenomen hebben; het is geen lichtzinnigheid zo zij buiten de oorlog om weer aan werken denken: het is uit niets anders dan uit verweer tegen de oorlog; het betekent niets meer dan dat zij niet wensen onder te gaan, en daartoe geen beter middel bezitten dan het hoog- en zuiver houden van hun geestelijke onafhankelijkheid. Wat heeft men, in Holland zo goed als in Vlaanderen, gesold met de geest van Uilenspiegel, die geest die nooit sterven kan! Maar waarlijk, de leuze is voor ons nog iets meer dan een literair tremolo; zij heeft een diepere, een bredere, vooral een meer ernstige betekenis dan de "panache" van Cyrano de Bergerac. Zij behoeft nog geenszins een bravade in te houden, om echt te zijn. En al dezen - ze zijn zeer talrijk, al verschijnen zij niet allen op het podium der openbaarheid - die in stilte en naar hun beste krachten hun werk doen, ook ver van het marktgeschreeuw, met de diepe overtuiging dat zij de toekomst voorbereiden: zij zijn Uilenspiegels geest even diep bewust als dezen wiens aanleg drijft tot luidruchtig commentariëren van helaas nog steeds actuele aangelegenheden.

Het Brusselse publiek intussen, dat zich trouwens allermint van klagen onthoudt, blijft van Uilenspiegels geest toch in de eerste plaats de joviale zijde vertonen. En dat is nog iets anders dan Figaro's lachen, dat huilen vreest te worden. Het is veel meer de zeer natuurlijke keuze tussen de twee zijden, die aan elke zaak te vinden zijn: de keuze van de lichtzijde, de lichte zijde, de verlichtende zijde. Drie jaar geleden al - het is reeds zo lang dat ik het hier nog wel eens herhalen mag, - vertelde ik u de rol, die de karikatuur in ons leven was gaan spelen. Geïllustreerde weekbladen hebben we niet meer,

althans geen van satirische aard, en dat is goed te verklaren. Maar, met een terugkeer tot de oudste tijden, tot de tijd althans van Pasquino en Marforio, ziet men bij ons zowat overal spotprenten uitgestald, waar ons tegenwoordig leven dag aan dag in bijgehouden wordt, uit die lichte hoek beschouwd. Wie van deze spotprenten - ze zijn zeer primitief uit de hand getekend en "verlucht" - wie van deze spotprenten een verzameling heeft aangelegd, zal later van de oorlog niet alleen een eigenaardig souvenir hebben bewaard: hij zal een ethisch monument bezitten, dat niet alleen van historisch, maar ook van geestelijk belang zal wezen. En die geest, waar thans om gesmaald wordt, zal ooit misschien niet minder dan bewondering wekken.

Een beschrijvend bijhouden van deze prenten zou een reeks genoeglijke "correspondenties" uitmaken. De laatste in de rij geven een paar gevallen aan uit ons dagelijks leven, die er het laatste nieuws van uitmaken. Ik geef er u geen beschrijving van: ik wijs alleen op de onderwerpen.

En dan het allereerste, want allerbelangrijkste onderwerp: le ventre de Bruxelles. Daar voor te zorgen is een probleem, dat niet alleen heel de vrouwelijke, maar zelfs een goed deel van de mannelijke bevolking der hoofdstad niet alleen reflecterend, maar zeer actief bezighoudt. Een probleem, dat in ons sociaal bestaan als eerste gevolg een grondige wijziging heeft gebracht: voortaan is de plaats der vrouw niet meer binnenshuis; zij is, voor ruim de helft van de tijd, erbuiten. - Ge weet, gij die dezelfde weg te bewandelen begint, - ge weet dat wij zo goed als onder communistisch regime leven. Ons kaartstelsel is, verzekert men mij, niet zo uitgebreid als het uwe, maar toch wel wat meer ingewikkeld, in deze zin dat eenzelfde kaart voor diverse artikelen moet dienen. Zo krijgt men spek op een boterkaart, misschien wel schoensmeer op een suikerkaart, en in elk geval de meest ongelijksoortige zaken op de minst verwachte

kaartaanduidingen. Maar genoeg hierover: het is alles behalve nieuw. Nieuw is zelfs niet, dat de lange rijen, die voor gemeentemagazijnen en burgerrestaurants op hun dagelijkse, wekelijkse, of veertiendaagse porties staan te wachten, -dat de lange rijen, zeg ik, voortaan niet meer uit uitsluitend staanplaatsen bestaan: van bij de eerste zomerhitte heeft men mogen zien hoe dames uit de meer begoede standen zich voortaan naar bovengemelde winkels begeven, voorzien van een van die lichte vouwstoeltjes, die het sieraad uitmaken van het strand van onze badplaatsen (laat mij, bid ik u, de waan over dat die stoeltjes er nog staan). Bewuste dames dan, beladen met hun stoeltje, trachten een voordelig plaatsje te veroveren, en korten de tijd, meestal met een haakwerkje en onder gemoedelijk gepraat over de noden van de dag. Maar, zoals ik zei, ook dit is al enige maanden oud. Wat echter allernieuwst is: de uitbreiding van de gemeentelijke sanitaire dienst tot op gemelde stationerende dames. Het is immers geen dienstbodewerk meer (want wie heeft nog dienstboden?), de communistische waren af te gaan halen; de corvee tast zelfs onze aristocratie aan, en ... deze is men attenties schuldig. En zo gebeurt het - ik heb het met eigen ogen gezien - zo gebeurt het dat, waar een der zelfs zittende mevrouwen het in de rij te benauwd krijgt, de van wacht zijnde politieagent op haar toesnelt en onder haar neus het flesje zwavelether houdt, dat de bevoegde gemeentedienst hem voor dit doeleinde heeft toevertrouwd.

Niet de gemeentemagazijnen: wat nog overblijft van vrije handel biedt mij stof tot het schilderen van een ander straattoneeltje. Ook dit is actueel: het gaat om verse groente. Groenten komen van de boer; deze brengt ze op de markt, en het is op de markt dat de zuinige huismoeder ze bij voorkeur koopt. Nu verkoopt de boer zijn groenten tegen zeer hoge prijs, en de man - of de vrouw - op de markt tegen nog hogere, al zijn ook op groenten maximumprijzen gedecreteerd,

waar zich echter niemand om bekommert, zelfs niet de zich gefopt achtende koper. Want, dit dient erkend, een keerzijde van onze onafhankelijkheidszin is onze hekel aan maximumprijzen, al zijn wij van die hekel de eerste slachtoffers. Ditmaal maakten de groenteverkopers het al te bont, het leger der verbruikers stond op, kramen werden leeggeplunderd, en weldra zag men de boeren hun waar gewapenderhand verdedigen. Men verkoopt ook groenten in winkels: daar ging het er gans anders toe. De nieuwe worteltjes en jonge erwten werden er eenvoudig verstopt, kwamen niet te voorschijn dan na betaling van de geëiste prijzen, - nog hoger dan op de markt. En ook hier moest de politie tussenkomen. Echte ontdekkingstochten werden door haar ingericht. Men zag politiemannen, aan het hoofd van heel een stoet huisvrouwen, van winkel tot winkel trekken, er alles ondersteboven gooien tot de verstopte waar aan het licht was gebracht, en daarna verkocht tegen de vastgestelde prijzen. En zo kostte het een halve dag lopen achter een politiemann aan, om zich een bloemkool te verschaffen, die een frank vijftig kostte. - Thans is dit alles, goddank, vereffend. Al heeft de vrije handel het weer maar eens voor het collectivisme moeten afleggen. Zelfs op de markt is het werkstaking. En toen ik daar gisterochtend voorbijkwam, zag ik er op de kraampjes geen felkleurige waren meer. Maar ik zag, in een grote ronde, de dikke groentevrouwen "Pater gij moet kiezen" dansen, en met zulke uitbundigheid, dat de rokken wapperden en de straten galmden als van heldhaftige oorlogszang.

2 augustus 1918

De trustmaatschappij Compagnie des Tramways et d'Electricité en Russie heeft haar met 30 april jongstleden afgelopen boekjaar afgesloten met een klein verliesaldo, nadat het restant van het depositofonds voor de rentewinst is aangewend.

De Compagnie des Tramways et d'Electricité de Bangkok keert een onveranderd dividend uit van 6,5%.

4 augustus 1918

Havre, 3 augustus. Hoover, vergezeld door Polland, zijn opvolger te Londen is donderdagmiddag aangekomen. Ze zijn door de koning ontvangen, die hen te dejeuneren hield.

Hoover heeft een lang onderhoud gehad met de minister-president en blijkt gegeven van een levendige vriendschap voor België, die zich in daden zou uiten. De regering van de koning denkt erover hem haar erkentelijkheid te bewijzen door het toekennen van een bijzondere titel. 's Avonds heeft de koning allen aan een maaltijd verenigd.

Een lid van de regering heeft eens gezegd, dat Hoover de indruk heeft, dat het programma voor de levensmiddelenvoorziening door de Relief-commissie geheel verwezenlijkt zou kunnen worden, zowel wat voedsel als tonnenmaat betreft.

5 augustus 1918

De Tijd spreekt berichten uit bezet België, dat kardinaal Mercier ernstig ziek zou zijn, tegen. Wel heeft hij een paar weken aan griep geleden, doch niet zo erg, dat hij zijn werkzaamheden heeft moeten staken. Thans is hij zo goed als helemaal hersteld en heeft zijn gewone bezigheden hervat.

6 augustus 1918

Havre, 5 augustus. De ministerraad heeft heden Hoover, de minister van voedselvoorziening der Verenigde Staten, voor de voedselvoorziening van België de titel toegekend van ereburger en vriend van het Belgische volk. De koning heeft zelf deze

mededelingen aan Hoover gedaan, die als minister geen ridderorde kan aannemen. Er bestaat in België geen enkel precedent voor een dergelijke onderscheiding.

7 augustus 1918

De toestand in bezet België.

Het Haagse correspondentiebureau meldt:

Van gewoonlijk goed ingelichte zijde vernemen wij het volgende omtrent de toestand in het bezette gebied van België:

Het is voor de in Nederland wonenden moeilijk zich een enigszins juist denkbeeld te vormen van de voedingstoestanden in België. Niettegenstaande dit land dicht bij het onze gelegen is, zijn we metterdaad vrij slecht ingelicht over hetgeen daar omgaat.

De weinige Belgen, die op gezette tijden naar Nederland mogen komen, behoren tot de bemiddelde klasse, die ten koste van geldelijke opofferingen niet zozeer onder de ontberingen lijden als de mindere man. Deze Belgen vertegenwoordigen echter slechts een zeer gering percentage van de grote menigte en men wacht er zich wel voor in hen het toonbeeld te zien van alle in België verblijvende Belgen.

Degenen van onze landgenoten, die zo nu en dan een paspoort krijgen om zich naar België te begeven, kunnen, door de korte duur van hun verblijf en het hotelleven dat zij leiden, onmogelijk het schitterende decor wegdenken, dat in de grote steden de ellende van de huiselijke haard verbergt.

Slechts zij, die België bewonen en voortdurend voeling houden met de verschillende maatschappelijke klassen, kunnen zich een juist

beeld vormen van de moeilijke toestand, waarin zich onze zwaar beproefde naburen bevinden.

Ondanks zijn bloeiende landbouw en de enorme vooruitgang op het gebied van de landbouwnijverheid, de akkerbouw en de veeteelt, was België voor de oorlog genoopt zich tot het buitenland te wenden ter verkrijging van een groot deel van de noodzakelijke levensbehoeften voor zijn zeven en een half miljoen inwoners. Zo moest men jaarlijks drie of vier maal meer tarwe invoeren dan het land zelf voortbracht, zegge ongeveer 1,5 miljoen ton, om de bevolking de beschikking te geven over de 232 kg graan, uitmakend het jaarlijks verbruik van elk van zijn inwoners. Nederland zond er iedere week ongeveer een duizendtal vlees- en melkkoeien heen, ongerekend de vele tienduizenden Hollandse schapen, welke iedere herfst naar de slachthuizen te Brussel, Antwerpen, Gent, Luik enz. werden gezonden.

Onze landgenoten, aldus onze berichtgever, weten, welk een onbegrensd afzetgebied onze eieren, boter, groenten, alsmede de oliehoudende zaden uit onze koloniën in België vonden, om nu maar onze voornaamste uitvoerartikelen te noemen.

Canada, de Verenigde Staten, de Zuid-Amerikaanse republieken vulden wat wij aan België niet konden leveren aan door belangrijke zendingen aan levend vee, verduurzaamd vlees, spek, dierlijke en plantaardige vetten. Ten slotte vonden koffie, thee, cacao, specerijen in dat land een afzetgebied dat uitgebreider was naarmate de welvaart er groter werd en het verbruik van deze producten onder alle klassen verspreid was.

De gemiddelde jaarlijkse invoer aan voedingsmiddelen bedroeg dan ook 2,8 miljoen ton.

Sedert vier jaar is dat land naar gezegd kan worden op eigen krachten aangewezen. De vrije handel bestaat niet meer; zijn voorziening uit vreemde herkomst is uitsluitend beperkt tot de door de Belgische Reliefcommissie ingevoerde hoeveelheden.

Als grondslag aannemend de cijfers der aan de oorlog voorafgaande jaren zou België gedurende dat tijdperk uit het buitenland ongeveer elf miljoen ton levensmiddelen hebben moeten ontvangen. Tengevolge van de moeilijkheden van allerlei aard, welke uit de oorlogstoestand voortvloeien, vermocht de Belgische Reliefcommissie, ondanks haar toewijding en de waardevolle medewerking welke haar van alle kanten ten deel viel, niet meer in te voeren dan 2.500.000 ton, dat is minder dan een vierde van de normale behoeften van België; met andere woorden: de Belgische Reliefcommissie heeft in haar vierjarig bestaan nog niet dat kwantum levensmiddelen kunnen invoeren, dat België in een jaar voor de oorlog nodig had en verbruikte.

Het stopzetten van alle invoeren, buiten die van de Belgische Reliefcommissie, heeft een noodlottige terugslag gehad op de binnenlandse productie. Ten gevolge van het gebrek aan kunstmeststoffen, waarvan België naar verhouding van zijn omvang een der grootste afnemers ter wereld was, heeft de bebouwde grond zijn vruchtbaarheid verloren en heeft dientengevolge de opbrengst der gewassen van jaar tot jaar een toenemende vermindering ondergaan. De opheffing van de invoeren van veevoeder heeft de productiviteit van het vee verminderd; de door de Duitsers aan de maalinrichtingen opgelegde verplichting om meel te bereiden tot op 97% van de tot broodbereiding bestemde granen en het verbod op het gebruik van haver, herfst en aardappelen voor veevoeder hebben aan de veeteelt haar laatste hulpmiddelen ontnomen. Als gevolg van deze omstandigheden zijn de beide bronnen voor de voorziening van de Belgische bevolking bijna opgedroogd. Men kan zich gemakkelijk

de noodtoestand voorstellen, die daarvan voor de bevolking het gevolg is geweest.

Zonder enige overdrijving kan beweerd worden, dat er momenteel geen levensmiddelen meer in het land zijn; negen tiende der bevolking kan zich slechts staande houden in de angstige verwachting van de komende oogst en van de karige rantsoenen, die de toewijding van de Belgische Reliefcommissie er in slaagt haar te verschaffen.

De weinige uitstallingen, die men in de grote steden nog aantreft, zijn, op de keper beschouwd, slechts gezichtsbedrog, waarbij de vindingrijkheid van de Belgische winkelier door allerlei kunstmiddeltjes de schaarste aan artikelen tracht te verbergen.

Om te weten wat er omgaat, moet men doordringen tot de haardsteden der drie à vier miljoen Belgen, die steun ontvangen van het Nationaal Steun- en Voedingscomité, tot de woningen van enige miljoenen beambten, ambtenaren, kleine kooplieden, renteniers en mensen met pensioentjes, die, uit schaamte voor het inroepen van steun, er de voorkeur aan geven het zonder te stellen en derhalve gebrek lijden. En wil men een beeld van wat voor ieder van die Belgen deze belangrijke aanvoeren, welke men te Rotterdam ziet inladen, betekenen?

Leg op een schotel 260 gram brood, samengesteld voor een groot gedeelte uit roggemeel, rijst en maïs, 20 gram reuzel of spek, 15 gram bonen of erwten en dan ziet u het dagelijkse rantsoen van de Belg. Volledigheidshalve zij hier nog aan toegevoegd, dat bovendien nog om de drie maanden 50 gram koffie of cacao wordt uitgedeeld.

Is er onder onze landgenoten iemand wiens hart niet inkrimpt bij het aanschouwen van dat hongerrantsoen, waarvan de Belgen moeten leven?

En men moet zich niet verbeelden, dat dit karige en onvoldoende officiële rantsoen aangevuld kan worden door levensmiddelen van eigen bodem. De aanhoudende stijging van de prijzen van de door het eigen land voortgebrachte voedingsmiddelen maakt ze onbereikbaar voor negen tienden der bevolking.

Niet alleen zijn de ondersteunden buiten staat ze zich te verschaffen, maar iedere dag vermeerdert het aantal van de welgestelden, die door het stopzetten van hun zaken, het verlies van hun betrekking, het opvragen van hun spaargeld in de onmogelijkheid verkeren tot deze noodzakelijke aanvulling van de door de ambtelijke organen verstrekte rantsoenen te geraken.

Rundvlees kost 30 tot 35 F per kilo, varkensvlees 40 tot 45 F, spek en vet 65 F, melk 1,5 F per liter, eieren 1,45 F per stuk, de boter wordt frauduleus verkocht voor 40 F per kilo, aardappelen worden clandestien verkocht voor 4 F per kilo, meel voor 19 F, suiker voor 18 F per kilo, een klein bosje nieuwe peentjes kost 1,50 F, een kilogram erwtjes 2,50 F, een bloemkool 2 F, een kropje salade 0,50 F.

Uit deze cijfers kan men afleiden hoe gering het aantal is van degenen die in staat zijn hun voedsel aan te vullen met levensmiddelen van eigen bodem. Onder deze omstandigheden kan men zich de verwoestingen voorstellen, welke door ondervoeding worden veroorzaakt; deze ondervoeding strekt zich uit tot alle klassen van de maatschappij en veroorzaakt een ziekte-toestand en een sterfte welke tot dusver in België onbekend waren, en die België nooit heeft ondervonden, zelfs niet ten tijde van de moorddadigste epidemieën waardoor het land in de 19e eeuw geteisterd werd.

Om de toestand van onze naburen juist te schilderen is er maar één woord: hongersnood.

Als die hongersnood in België nog niet het gruwzame kleed heeft aangenomen van de beruchte hongersnoden, waarvan de geschiedenis ons de dramatische gebeurtenissen heeft overgeleverd, dan is dit uitsluitend te danken aan het steunwerk, dat in België in het leven is geroepen met medewerking van de Nederlandse en Spaanse regeringen. Desondanks leiden alle pogingen en alle opofferingen door onderscheidene regeringen, betrokken bij de hulp aan België en met name door onzijdige regeringen ten hoogste slechts hiertoe, dat het allerergste wordt voorkomen. Ondanks alles wat er gedaan wordt, zet het proces van het lichamelijk verval zijn heimelijk en noodlottig werk onder de bevolking voort. Sla op het eerste het beste kruispunt de menigte op straat slechts ga: de gebogen gestalten, de langzame en onvaste tred, de ingevallen wangen, de magere en bleke gezichten, de van koorts schitterende in de kassen weggezonden ogen bieden de ziektekundige rijke stof tot waarneming.

En dit is nog maar een van de meest in het oog vallende gezichtspunten van de ontzettende toestand. Men zou nog kunnen denken, dat een verbetering der levensvoorwaarden kracht en sterkte zou kunnen brengen aan deze lichamen, die ten gevolge van ontberingen, welke men voor goed in onze moderne beschaving uitgesloten achtte, voor hun tijd zijn uitgeput. Maar volstrekt niet tegen te gaan en onherstelbaar is de steeds groter wordende afwijking tussen geboorte en sterfte. Iedere maand neemt de bevolking van België iets meer af; die afneming der geboorten gedurende deze oorlogsjaren zal nog een zeer lange tijd haar invloed doen gelden op de sociale en economische toestand van het land.

8 augustus 1918

Wolffs correspondent te Kopenhagen heeft het niet ondienstig geacht, een Noorse juffrouw, Maria Jörgensen, die na vijf jaar in verschillende steden van België te hebben gewoond, in haar vaderland is teruggekeerd, over haar indruk van het leven in België te laten uitpakken. Ze deed o.a. uitkomen, dat de koffiehuisen en schouwburgen elke avond propvol zijn, terwijl brede lagen der bevolking de bioscopen bezoeken, die de hele dag open zijn. De oorlog levert niet het gesprek van de dag. Wel is alles schrikbarend duur. De boeren staan bij de andere mensen niet op een goed blaadje. Ze slaan letterlijk munt uit de overvloed aan geld en houden de levensmiddelenprijzen overmatig hoog. De armen in België hebben met natuurlijk hard onder de druk van de oorlog. De Amerikaanse leeftochtzendingen bieden evenwel goede hulp. Belgische steuncomités verdelen die zonder dat de Duitsers zich daarmee bemoeien. Er worden geen arbeiders meer gedeporteerd. Ook de werklieden varen bij de algemene rijkdom wel. Aldus babbelde juffrouw Jörgensen.

De Duitse schattingen in België.

Een Reutertelegram van 6 augustus meldde, dat Cecil in het Lagerhuis heeft medegedeeld, dat de Duitse gouverneur-generaal in België 2330 miljoen frank heeft opgevorderd.

Dit cijfer is, naar men ons meldt, niet geheel juist. Het moet als volgt gerectificeerd worden. Aan maandelijkse oorlogsschatting betaalden de Belgen: van november 1914 tot oktober 1916 (maandelijks 40 miljoen) 960 miljoen; van november 1916 tot mei 1917 (maandelijks 50 miljoen) 350 miljoen; van juni 1917 tot mei 1918 (maandelijks 60 miljoen) 720 miljoen; totaal 2030 miljoen. Hierbij kan men nog voegen de bij verordening van 3 juli laatstleden opgevorderde maandelijkse stortingen van juni tot november aanstaande; nogmaals 360 miljoen.

Dit is de som, die de Duitse overheid in België opgeëist heeft als oorlogscontributie alleen. Hierbij wordt geenszins gerekend het incasso van 430 miljoen mark aan Duitse biljetten, dat de 12e september 1916 in beslag genomen werd bij de Nationale Bank en de Société Générale. Evenmin de miljoenen franken en marken, die men als boete oplegde aan steden, dorpen, instellingen en particulieren voor elk misgrijp. En niet eens de schade, aan België aangedaan door de rekvisities van allerlei aard, en waarvan het zeer moeilijk zou zijn om ze te becijferen.

10 augustus 1918

Engeland en de Brusselse suikerconventie.

Reuter seint uit Londen:

Naar Reuter verneemt, heeft de Britse regering besloten aan de ondertekenaars van de Brusselse suikerconventie mededeling te doen, met de vereiste zes maand opzegging, dat ze het plan heeft haar volkomen vrijheid te hernemen met betrekking tot haar suikerpolitiek.

In verband hiermee moet worden opgemerkt, dat toen in 1918 de Britse regering zich uit het Brusselse suikerconventie terugtrok, zij op zich nam geen voorkeurrecht voor suiker uit de Britse koloniën op de markt in het Verenigd Koninkrijk toe te staan, of suiker uit bietwortelen te fabriceren, alvorens daarvan zes maanden van tevoren mededeling te doen aan de ondertekenaars der conventie. De regering is er van overtuigd, dat een dergelijke opzegging thans onmiddellijk moet geschieden, met het oog op de wenselijkheid om de Engelse opofferingen te beveiligen en het Britse rijk, wat zijn behoeften aan suiker aangaat, van het buitenland onafhankelijk te maken.

13 augustus 1918

Brussel bij nacht (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 1 augustus.

De Duitsers, wij weten het, bezitten geen zwarte hulptroepen, en de blankheid van hun huidskleur is voor hen als een verzekeringspolis tegen alle verbazing. Wij Belgen, van onze kant, hoe impressionistisch ook van aanleg en hoe rijk anders aan uitdrukkingsvermogen - hoedanigheden die de bezettingsjaren geenszins vermochten af te stompen -; onze hoofdstad placht steeds te zeer voor verrassingen te zorgen, dan dat wij al te uitbundig aan onze verwondering lucht zouden geven, - hetgeen een zekere waardigheid ons trouwens in de tegenwoordige omstandigheden verbieden zou.

Wijt het dan ook daaraan, dat Brussel nog steeds Brussel heet, en niet, bijvoorbeeld, "de Stad der blauwe Lantaarns", zoals een uitheemse held van Kipling, deze of gene kleurling of zelfs een doodgewoon Vlaams boertje de Belgische hoofdstad zou gaan noemen, viel hij er onvoorbereid en met al de ongereptheid van zijn natuurziel in het avonduur of 's nachts binnen.

Ik bied het u wel te verstaan niet als een alleenstaand verschijnsel aan. Londen en Parijs zijn ons ook in deze sedert onheuglijke tijden voor; Berlijn is er, naar ik op goede gronden vermoed, niet aan ontsnapt; en zelfs Antwerpen en a fortiori heel het Etappegebied, kenden het, lang voor het hart van ons land zou komen tot een zelfde ervaring.

Toch moet ik er over schrijven, - al kom ik er, vanwege mijn lange vakantie, vrij laat mee voor de dag. Ik moet er u over schrijven, omdat het, zo niet zeldzaam, dan toch heel bijzonder is. Brussel zonder

kunstverlichting, Brussel in het donker zodra de zon onder is, “dark Brussels”, is wel geen uniek wonder, maar - een wonder is het toch, en een wonder niet alleen voor wie van deze duisternis profiteren, maar ook wel voor die onbaatzuchtigste der mensen, die men artiesten noemt.

Ik schrijf dit bij helder daglicht (gas- en elektriciteit worden steeds schaarser en duurder, en gisteren nog kwam er een nieuw beperkingsgebod), maar reeds verkneuter ik mij in de gedachte van het schemerwandelingetje, dat ik straks zal doen. De drukke binnenboulevards, die Brussel van noord tot zuid doorsnijden, zal ik niet volgen: zij zijn van al de wegen diegene die onder de oorlog het minste hebben geleden. Vooral op het einde van de dag blijft het verkeer er druk. Er zijn nog wel mensen die werken in Brussel; en wie niet werkt, wandelt. Wie werkt nu, en wie wandelt, keert tegen de avond naar huis, en dat gebeurt voor zo goed als iedereen langs de drie knopen van het Brussels leven: Zuidstation, Beurs of Noordstation. Het is er zelfs enigszins gejaagder dan een jaar geleden, en dat ligt aan de trams, die voor die tijd onhebbelijk veel “stilstanden” hadden, maar nu hun drijfkracht moeten besparen en ons daardoor dwingen soms een heel eind te lopen voor wij kunnen worden geladen. Die laadplaatsen zijn dan ook meer dan ooit gevechtsoorden geworden, en op sommige uren - middag, valavond en elf uur 's nachts - kan men er niet zien, dat Brussel zooveel rustiger geworden is, - rust die, ik zeg het u in het voorbijgaan, op een paar dagen na nooit gedruktheid is geworden.

Die gedruktheid: men zou ze, indien zij bestond, vooral moeten ondergaan in de straten, de zeer aristocratische straten waar ik u heden bij schemerlicht door leiden wil. Maar neen: hoe ook verlaten, en al zijn veel der herenhuisen nu sedert een kleine vier jaar gesloten, zij bieden niet, die straten, dan een zachte en haast zalige weemoed. Het licht veegt er nog langs de blanke keien, rijst rozig en lila langs de

blinkende gevels, tekent in bleekpaars het lijstwerk om deuren en vensterramen. Alle schaduwen zijn verwaasd, gelijk de gulden gezichteinder daarginder verpulvert, over de zware loveren heen van een square. De zeldzame voorbijgangers, die niet haastig zijn, genieten, evengoed als wij. Er is een zeer bijzondere charme aan die weidse grote stadsstraten en de sobere, gezette weelderigheid van hun architectuur. Zelfs overdag is het moeilijk, hier gewone gedachten te hebben; tegen de nacht wordt het nog beter; de stijl der gebouwen, die niet van deze tijd is, maar van deze der Franse Lodewijken, vervult u met de melancholie van zijn statig anachronisme. Men eist, men schreeuwt, men gilt haast om een "moderne stijl", ik, die er bang voor geworden ben - en dat hebben de monsters gedaan die er ons van geboden worden -, ik onderga van die oudere bouworde de les en de leer: zij onderwijst ons in adel en in zelfrespect die, ik geef het toe, niet dan uiterlijk zijn, maar ... toch dat nog voor hebben op onze tegenwoordige, en zelfs vooroorlogse zeden.

Doch het is vooral als roze en lila tonen verijlen tot een lichtloos grijs, dat weldra blauwer en blauwer wordt; het is als een harde, vlugge stap de stilte bevolkt en af komt meten. ("Jantje komt, Jantje komt, Jantje de lantarenman," zongen wij als ik kind was), het is bij definitieve avond dat Brussel zijn nieuw aspect krijgt, dat ons ongetwijfeld lang nog na de oorlog in het geheugen zal blijven hangen. Op afstand, op zeer grote afstand gaat een lichtje pinken, gaat een nauwelijks stralend oog open, - een diep blauw oog. Want eerst dan merkt men dat de lantaarns tot driekwart hoogte in translucide blauw zijn geverfd. Alle naar buiten stralend licht (en het is tot een uiterst minimum beperkt) dient eveneens blauw omsluiert. Bij dit al is de gehele verlichting, die blauwe verlichting, uiterst schaars. En nu wordt ge de prooi - ik kies het woord met opzet, en vrees geen tegenspraak - van de meest romantische indrukken.

Ik vraag het u in volle ernst: zijt ge ooit aan zee verliefd geweest? Dan zijt ge ongetwijfeld - de liefde erkent een internationaal recht, ook zonder traktaten of vredesconferenties - dan zijt ge met uw meisje de dijk ontvlucht, waar het vol is van kuierende mensen en zoetelijk van Weense damesstrijkjes, en afgedwaald naar het strand, tot dicht bij de zee die ritmisch zingt, en waar nu en dan een ver lichtje pinkt. Ik weet niet of ge welsprekend zijt, maar wens van harte dat ge het niet waart in die vreemd beangstigende ogenblikken. De lucht boven uw hoofd wemelde van vage, blauw sombere weerglanzen; de wind bracht u bij vege de sentimentele Weense muziek aan; de zee fluisterde in aanhoudende slag en weerslag, als een mensenhart, haar levenszang. Ge waart met uw tweeën alleen, onzichtbaar voor anderen, en heel dicht bij een oneindigheid. Ge hebt - ik hoop het althans - van die oneindigheid een eeuwig gevoel ontvangen. Misschien waart ge tot niets beters in staat dan wat te wandelen; misschien ook hebt ge de ijdelheid van uw eigen gewaarwordingetjes ingezien, u armzalig nietig gevoeld, en nochtans.... opgewonden gelukkig als nooit of nergens elders. - Welnu....

Welnu, ik overdrijf natuurlijk, ik overdrijf schromelijk: geen enkele straat, zelfs niet de meest aristocratische der verlaten Brusselse straten, der straten met de blauwe lantaarns, is bij machte u de aandoeningen van een strandvrijage te bezorgen, en ik kan u niet aanraden, een pas te vragen om er u te komen van vergewissen (die pas zou u trouwens geweigerd worden). Maar geef toe, dat het toch al heel merkwaardig is, zo een eenvoudig mens als uw dienaar, die van alle fantasie vrij is, op dreutelende wandeling door een slecht verlichte stadswijk, vanwege die verlichting zulke buitengewone herinneringen in zich voelt opduiken.

De indruk is trouwens, zo niet vluchtig, dan toch kort van duur. Er is in de mens, naast zijn gevoel der oneindigheid, ook dat van het lichaamsbehoud. Zoals er, naast de aristocratische wijken,

fabriekswijken liggen. In dat soort wijken, tussen de hoge, zwarte, grimmig lelijke huizenblokken, vierkant brutaal als het kwaad zelf, krijgt men vaak het gevoel, dat men er maar liefst niet te lang moet verwijlen. Het gebeurt, dat men de overkant der straat niet ziet. En dan is er niets zo gemakkelijk dan de voorstelling, dat zich een deel der dikke duisternis onhoorbaar losmaken gaat, zich zonder gerucht op u gaat laten vallen en u wurgen zal nog voor ge de tijd zult hebben het door de politie te laten constateren. - Er gebeuren te Brussel niet zo heel veel meer moorden dan in vreedestijd. Wel, rechtuit gezegd, het verwondert mij; en ik beken zelfs, dat ik, indien ik een moordenaar was ...

Ik ben echter geen moordenaar. Ik ben integendeel een Brusselaar, die, te uwen behoeve en omdat het bij "Brussel bij nacht" behoort, zoals duizenden anderen 's avonds een theater of een bioscoop bezoekt, niet om u het schouwspel te beschrijven, maar om een nachtelijk kijkje te hebben op de middenstad, na afloop van de vertoning. Met uw goedvinden zullen wij weer de binnenboulevards ontwijken: het deugt er niet voor uw zeden, bijaldien ge deze zuiver wenst te bewaren en ge zwak van karakter mocht zijn, want het wemelt er van wat een vriend van mij, die van beeldspraak houdt, "lichte sigaren" pleegt te noemen. Wij gaan liever langs de Nieuwstraat, Brussels Kalverstraat, die onder de oorlog geducht geleden heeft, juist omdat zij een handelsstraat is, en.... er 's nachts tegenwoordig "Rembrandtiek" uitziet, om een woord te gebruiken van een oude vriend die eveneens van beeldspraak, en nog meer van kunst houdt. En inderdaad, gezien van aan de Grote Post, is de Nieuwstraat een trechter geworden van aanzuigende duisternis, een trechter ... waar stroop door vloeien zou, dikke, donkerbruine stroop, met fluwelige toondiepte en nu en dan een vage glanzing. Ze ziet er uit, die Nieuwstraat, als ...

Maar, neem me niet kwalijk: het is voor de Belgen elf uur geworden, hetgeen voor de Duitsers twaalf is. Onze tram wacht op ons; neen: hij wacht niet, en - hij is de laatste. Willen wij op een deftig uur thuis komen - alle cafés zijn overigens gesloten, - dan zullen wij er plaats in nemen, in die, ook al slecht verlichte, tram, waar de gloeilampjes een eveneens blauw kapje kregen en waarvan de ruiten geblindeerd zijn. Van "Brussel bij nacht" zullen wij vandaag niets anders zien: misschien vertel ik u een andere maal hoe ellendig het zijn kan, er door de straten te slenteren, als iedereen braaf slaapt, en ge zelf geen bed kunt vinden. Want dat is mij eens gebeurd, mij Brusselaar, die hier nochtans een thuis heb, en in dat huis "tout ce qu'il faut" om te slapen ... Dit zal echter voor een andere keer zijn.

15 augustus 1918

Op het land (Karel Van de Woestijne).

Natuurkundige aardrijkskunde.

Brussel, 8 augustus.

Toen het duidelijk was geworden, dat de oorlog wel enige tijd duren kon en het leven te Brussel meer en meer moeilijkheden opleveren ging, rijpte in het brein van een aantal Brusselaars het ontwerp, de stad voor het land te ontvluchten. Aan dat ontwerp was weinig geniaals, en aan het verwezenlijken ervan weinig bezwarends. Het lag voor de hand, dat het gemakkelijker en goedkoper was, op eigen gewin dan op de gemeentemagazijnen te teren - die trouwens te dien tijde nog niet bestonden; voor bedoelde Brusselaars bestond anderdeels de noodzakelijkheid niet meer, de stad met hun persoon te blijven bevolken; kleine renteniertjes met zeer geslonken inkomen, afgedankte kantoorklerken, staatsgepensioneerden, ministerieambtenaars die zichzelf vakantie hadden gegeven, geen

van allen die in de hoofdstad onontbeerlijk was. De verkeersmiddelen waren trouwens te dien tijde nog van zulke aard, dat die hoofdstad in betrekkelijk korte tijd te bereiken was; trams en buurtspoorwegen, die een eind naar buiten leidden, waren overvloedig en goedkoop. Dat is nu wel heel erg veranderd. Een aantal van die buurtspoorwegen zijn sedertdien opgebroken, zodat het thans uren lopen vergt om de voormalige haardsteden weer te bereiken; het is de enige reden niet die een goed getal van de tijdelijke plattelandsbewoners weer naar de stad dreef: het leven kost tegenwoordig op de buiten even duur als in de stad; de eieren gaan er een frank dertig het stuk, de boter vijf en dertig frank het kilo, en het vlees vijf en twintig; er komt bij dat vele spaarpotten leeggelopen zijn en dat menige ambtenaar, die vroeger als dusdanig aanzien genoot, thans blij is een heel gering plaatsje in een of ander steuncomité te krijgen. De uitwijking van vóór een paar jaar is dan ook weer gedeeltelijke inwijking geworden. “Bruxelles se repeuple”, zou Victor Hugo hebben gezegd; al is er tussen stad en land een wisselwerking gebleven die uiterst belangwekkend is voor wie van aardappelen en tabak houdt, en waar ik u een andere keer van vertel.

Voor heden zult ge het moeten doen met het relaas van de wijzigingen, die het land onder de oorlog heeft ondergaan, buiten de schuld om, ik verhaast mij het u te zeggen, van bovengemelde stedelingen. Sommige van de veranderingen zijn van blijvende, andere van tijdelijke aard. En onder deze laatste zijn er al verdwenen.

Zij waren ook al bijna vier jaar oud, en wij denken er niet aan terug zonder dat een koude rilling als een beek tussen onze twee schouderbladen lopen komt. Hij is voorbij, de tijd dat onze akkers doorploegd waren met loopgraven, dat grachten en sloten vol soldatenransels en gebroken wapens lagen, dat wij de dorpen in lichterlaaie tot puin zagen vergaan. Wij zullen daar voorlopig maar niet aan terugdenken; niet omdat wij perse vergeten willen, maar

omdat de schijnvrede (wij horen nog immer het kanon) de toeschouwers minder schokkende, maar toch wel belangwekkende schouwspelen genoeg oplevert, en die, voor het heden en voor de toekomst, hun betekenis hebben, die van langere duur kan zijn dan de oorlog zelf.

Daar is, in de eerste plaats, het rooien van talloze bomen. Over andere bomen - beuken en eiken vooral - heeft de bevolking zelf beschikt. Het is zeer merkwaardig hoe het eigendomsbegrip van wezen veranderd is: verleden winter en de winter daarvoor, was het heel koud, en ... er waren talloze stammen, hele bosjes soms, die uitstekende brandstof konden worden. Naar de rechtmatige eigenaar, die trouwens meestal ver vandaan was, hebben de landbewoners niet gevraagd; zij hebben zich verwarmd, eerst met het eigenhandig uitkappen, daarna met het opbranden van takken en stammen, zodat belangrijke groepen bomen voortaan van de Brabantse bodem verdwenen zijn en de natuurkundige aardrijkskunde dezer streek uit dezen eersten hoofde een belangrijke wijziging heeft ondergaan. - Men liet het trouwens niet bij gerekwireerde notelaars en andere aangeslagen soorten, niet bij beuken en eiken die in de haard zolang aanhouden en zulke lekkere vlammen vertonen: er was nog heel wat hout dat industrieel nut opleverde - populieren en wilgen vooral - die, ik weet niet door wie en ik weet niet met welk recht, eveneens zijn geveld, ettelijke jaren vroeger dan men in vredestijd placht te doen. Zo zijn er wegen, die men van ver zag, dank zij hun hoge, babbelende canada's en die over een paar jaar ongetwijfeld nauwer en nauwer wordende wegeltjes zullen zijn. En aldus ondergaat het land een wijziging in uitzicht die, naar ik vrees, ook wel een wijziging in rijkdom zal zijn.

Het heeft een gevolg, dat een stedeling niet vermoeden zou, maar dat de talloze ornithologen onder mijn lezers zeker zal boeien. Dit gevolg is, dat onze tuinen en boomgaarden vol woudvogels zitten. Er

gebeuren verschijnselen, die men anders zelden zag gebeuren: de schuwste beestjes worden tam, en, terwijl de mensen zich beijveren, weer wilde dieren te worden, zien wij gevogelte, dat wij alleen van horen kenden, zich humaniseren.

Leid, bid ik u, uit deze diepzinnigheid niet af, dat de boeren elkaar dagelijks verscheuren. Maar elkaar bestelen doen ze toch wel, en daarin worden ze met treffende doortastendheid geholpen door de talloze wandelaars, die, om nog andere dan gezondheidsredenen, de mijlen afleggen, die de stad scheiden van de aardappel- en tarwevelden. Ge hebt er geen idee van, hoe gemakkelijk het is, bij middel van een goede schaar een zekere hoeveelheid broodkoren op te doen. En anderdeels baart het bijna bewondering, te zien hoe tengere stadsschouders de last weten te torsen van hele balen zelf uitgedolven patatten. Zelden zag men zoveel hagen, die boomgaarden en moestuinen beschutten moesten, tot grote gaten uitgesneden, langs waar men groenten en vruchten naar buiten halen kan. Ja, het communisme heeft zulke vooruitgang gemaakt in hoofden en harten, dat het niet zelden de dieven zijn, die zich het best verdedigen, mocht een eigenaar soms tegen hun berovingen enig bezwaar opperen. - Het heeft als gevolg, dat onze aardrijkskunde een nieuw "uitzicht des bodems" is gaan vertonen: geen hectare bouwgrond meer, of zij prijkt met een uit planten en stro gemaakte hut, waar een man zonder al te groot ongemak een schuilplaats in vinden kan, om 's nachts over zijn goed te waken. Niet dat het zo heel veel helpt: deze constructies kunnen misschien wat vrees inboezemen (ik betwijfel het trouwens), maar ... de verdediger, die vaak een eenzame is, heeft geen wapens: er staat verbod op, terwijl de dief gewoonlijk in gezelschap opereert en het gevaar al lang heeft leren trotseren.

Wat de landerijen opleveren is anders wel het verdedigen waard, al heet ook alles, of zo goed als alles, bij voorbaat opgeëist. De boer

mag, zoals men weet, één procent behouden op zijn koren en op zijn aardappelen, - procent, dat heet onvoldoende te zijn, en ... natuurlijk nog kleiner wordt, waar de algehele hoeveelheid door diefstal vermindert. Hoe het dan komt, dat men op vele plaatsen koren en aardappelen vervangen ziet door andere gewassen, die trouwens ook wel zullen aangeslagen zijn? Men moet boer zijn om er het fijne van te weten: wij, wandelende stedelingen, kunnen alleen gissen, en - ons vergissen.

Het heeft het voordeel, dat het eveneens afwisseling brengt in onze aardrijkskunde, hoofdstuk der landbouwproducten. Wie had er ooit onze Brabantse akkers beplant gezien met labbonen? Wij kennen thans de weeë zeepgeur der dieppaars bevlekte vlinderbloemen, de vette grijsgroene bladeren, de harde okselpeulen, die de smakelijke vrucht inhouden. Velen hebben ook ontdekt, hoe boekweit er uit ziet. In geen vijftig jaar had men er nog in het westen van Brabant verbouwd, naar mij een oude boer verzekerde; nu hebben wij uitgestrekte velden horen zingen en sidderen van de bijen, die in dichte zwermen over de rozige bloementrossen hingen, gelijk wij ze hoorden, trouwens, over de veldbonen voornoemd, en over de uitgestrekte partijen koolzaad, die, in veel ruimere mate dan ooit vroeger, hun gele tapijten breidden tot aan de horizon. Het zal dit jaar in Brabant een bijenjaar geweest zijn, al heb ik niet gemerkt dat de apicultuur er uitbreiding heeft gekregen.

Maar waarom dan niet in het verbouwen van tabak? - Want tabak spant, onder de, zo niet nieuwe, dan toch veldveroverende gewassen, de kroon. Men ziet er overal; geen halve vierkante meter bleef leeg, of de brede bladen gingen hem overschaduwen. Op elk plantsoen ging hij de bovenhand krijgen. Hij ging zelfs zeden en gewoonten van hele dorpen wijzigen.

Maar dit brengt mij op een nieuw hoofdstuk van mijn landelijk geografisch betoog: dat der ethnografie. En dat zal voor een volgende keer zijn.

16 augustus 1918

Havre, 15 augustus. De ministerraad heeft vandaag onder voorzitterschap van Cooreman vergaderd en zich met de bevoorrading van bezet België alsmede met de toestand der geïnterneerden in Nederland bezig gehouden.

21 augustus 1918

Havre, 20 augustus. De koning en de koningin van België hebben een Amerikaanse missie ontvangen, die uit naam van het Amerikaanse rode kruis een bedrag van 1.000.000 F voor het Belgische rode kruis heeft overhandigd. De missie heeft een bezoek aan het front gebracht.

Op het land (Karel Van de Woestijne)

Zeden en gebruiken

Brussel, 10 augustus.

Indien het de gewoonte was ...

En waarom, ik vraag het u, zou het de gewoonte niet worden? Het zou de taak van de journalist heel wat verlichten, en zelfs die van zijn lezers. Want: What's in a name? Het is een vlag, een vlag hoog aan een mast, die zelfs tegen duikboten kan vrijwaren. En in het geval dat ons bezighoudt zou het dan ook onmiddellijk inlichten over de inzichten van de schrijver, over zijn bedoeling pro of contra, en zelfs over zijn relaties, wat niet alleen voor de politie van nut kan zijn ...

Indien het dus de gewoonte was (om deze parenthesis te sluiten), boven een dagbladcorrespondentie een opdracht te schrijven dan zou het stukje, dat ik hier aan het neerpennen ben, bovenaan prijken met de naam van Cyriel Buysse, met toevoeging van enige vleierende woorden. (En komt hij dit ooit te lezen, dan moet hij het er maar voor houden dat ik het waarlijk onder zijn bescherming stel, als een huldeblijk van mijnentwege aan de vader van “Het Recht van den Sterkste” en van “Schoppenboer”).)

En ziet ge wel dat die gewoonte meer veld moest gaan winnen?: reeds weten de al te teergevoelige onder mijn lezeressen dat zij zich moeten wapenen met moed tegen de morele schokken die hen hier te wachten staan; dat zij zich desnoods op hun stoel kunnen laten vastbinden; dat mijn mededelingen in elk geval van minder zoete aard zullen zijn dan wanneer ik ze, bij voorbeeld, aan wijlen Hendrik Conscience zou hebben opgedragen. Laten zij zelf oordelen trouwens.

Men zal dan, als eerste mededeling weten, dat, een goed jaar geleden, op het eigen geboortedorp van niemand minder dan Frans van Cauwelaert, de mulder, zijn zuster en zijn knecht door ettelijke mensenmoordenaars om het leven werden gebracht, omdat bij gebreke van deze maatregel het onmogelijk zou zijn geweest, genoemde mulder te beroven van sommige begerenswaardige voorwerpen.

Tweede feit, dat weer op een molen zijn schouwplaats vindt, welke molen op nog geen uur afstand ligt van de bovengemelde. Daar krijgen twee broers twist - het is geen twee maanden geleden, - ditmaal om eigendommelijke aangelegenheden. Met het gevolg dat de tweede broer de eerste zijn hartader afsteekt, en ... daarna een verkwikkend dutje gaat doen.

Derde demonstratie, nauwelijks één week na het feit nummer twee: iemand, die zeker wel geen rentenier zal zijn, bemorst zijn handen met het oprapen, in een weide, van hetgeen de koeien er, als gevolg van een voldoende spijsvertering, achterlaten, en wat men, in Henegouws Waals met een prachtig schilderend woord "el flatt" noemt. De boer nu, aan wie de weide, en vermoedelijk ook de koeien, toebehoren, - deze boer en zijn zoon, die de heiligschennende daad hebben gezien, grijpen naar hun bijlen en doen de dader in het zand bijten ...

Deze drie gebeurtenissen hebben plaats in het westen van Brabant. Ik ken er eentje, gelijkaardig en gelijktijdig, dat meer in het noorden van deze provincie speelt. Daar vindt een boer, die toevallig een zeis hanteerde, even toevallig een vrouwspersoon, die, als Job, gezeten was op een mestvaalt. Daar die mestvaalt nu eigendom van de boer, en de vrouw er misschien wel andere bedoelingen had dan haar nederigheid te belijden en haar nood te klagen, maakt de boer haar met zijn zeis af.

De dag, trouwens, dat mij dit voorbeeld van doortastendheid verteld werd, zag ik, eveneens in het noorden van Brussel, een kruiwagen aan mij voorbijrijden, beladen met menselijke restanten: een in stukken gehakte jongen, die graag andermans aardappelen proeven wou ...

Om het reeksje te volmaken met een voorbeeld uit het oosten van Brabant: niet ver van de kleine stad Tienen wordt een man bevonden - het kan een week geleden zijn - dewelke, Ruth indachtig, de schaarse aren las, die het laatste sieraad van een voormalige partij rogge waren. De eigenaar nu van het stuk land liet hem geenszins een maat graan dragen voor zijn moeder Noemi; hij dreef hem, integendeel, op jacht, zette hem, eveneens met zijn zoon, na (die boerenzonen krijgen tegenwoordig een mooie opvoeding!); ze vallen

hem op het lijf, en doorboren hem de schedel met de riek of greep, die hun wapen uitmaakte.

Deze aanminningheden, waarvan ik het lijstje tot een paar kolommen van dit geëerd blad zou kunnen uitbreiden, en die in het oog springend veel talrijker zijn dan vóór de oorlog, wijzen in de eerste plaats op een hypertrofie van het eigendomsrecht, en in de tweede plaats, die de moeder is der eerste, op de geldelijke waarde, die sommige landbouwproducten en -benodigdheden gekregen hebben. Zij is ook moeder van de driestheid, waarmee tegenwoordig gestolen wordt.

Zal ik weer maar concrete bewijzen geven? Ja? - Welnu, een vriend van mij, die ik bemin als mezelf, en die, in de streek waar bovengenoemde drie moordgevallen plaats grepen, een oud huis met een oude tuin bewoont (hetgeen, niet waar, een zekere moed bewijst), had dit jaar al zijn hoop gesteld in een partij aardappelen, die hij bij de uitkomende gepoot had (tussen haakjes: te dien tijde kostte dergelijk plantgoed niet minder dan vier frank het kilo). Hij stak zijn aardappelen op behoorlijke diepte, vulde de putjes waarin ze zaten, en nam zelfs de voorzorg, er een eg overheen te trekken, om de sporen van zijn ijver te verduiken. Wat gebeurde hem echter, toen hij 's anderendaags, klokslag zes uur in de ochtend en gedreven door ik weet niet welk voorgevoel, naar zijn, nota bene dicht omheinde, tuin ging zien? Er gebeurde dat hij niets meer zag: al zijn goede, dure pootpatatten waren 's nachts gestolen geworden.

De dieven hadden nochtans een goede reden om de beplantingen van mijn vriend dit jaar niet aan te doen: zij waren er namelijk verleden jaar reeds geweest. Echter - het dient gezegd - op een ander tijdstip: op het tijdstip dat de vroege aardappelen rijp zijn, zijnde op de feestdag der H.H. Petrus en Paulus. Op die dag pleegt men in die streek de eerste nieuwe patatten te eten, en mijn vriend bereidde er

zich toe voor, te doen als iedereen, - als hij bemerken moest dat men hem, weer eens 's nachts, verlost had van de last, zijn vruchten te gaan uitkappen ...

Het is trouwens niet 's nachts alleen dat de heren en dames dieven opereren: diezelfde vriend, die overigens nooit veel geluk heeft gehad in zijn leven, wandelde zekere dag in gemelde tuin, op het uur dat de klok één uur van de middag slaat; en wat moesten zijn ogen ervaren? Dat drie volwassen vrouwen en twee die op het punt stonden het te worden, bezig waren de perziken te stelen van een aardig krom boompje waar hij ze dag aan dag had zien groeien en kleur krijgen, en waar hij zich enige levensvreugde van voorgesteld had. En nu denkt ge dat bedoelde vrouwen het op een lopen stelden toen ze waren ontdekt? Geenszins. Met grote waardigheid en volle schort trokken ze mijn vriend voorbij, die te verbijsterd was om iets te zeggen en te wel opgevoed om een vrouw slecht te behandelen; en toen ze het tuinpoortje genaderd waren langs waar ze verdwijnen zouden, keerden ze zich om, schoten in een schaterlach, opperden over mijn vriend een mening die ik hier niet neerschrijven zal maar die hij verdiende, en ... gingen, naar hij vernam, elders hun rooftochten voortzetten ...

Maar, vraagt gij mij: is er dan op het Brabantse platteland geen politie? Hemel ja, er is politie. Er is zelfs vermeerderde politie. Vroeger was er één champetter; tegenwoordig zijn er wel tien, geloof ik, die men stokchampettters noemt, omdat zij met een gaanriet versierd zijn. Er is zelfs, sedert een paar maanden, een nachtwacht, precies als in het Rijksmuseum. Dat is zelfs heel geestig: op geregelde, goed vastgestelde uren van de nacht wordt ge door bedoelde patrouille wakker gelachen, want voor een klein gerucht is zij niet vervaard. Wie trouwens geen lust heeft er deel van uit te maken, betaalt vijf frank of zo, en is er van af. En dit heeft doorgaans tot

gevolg, dat de standen er niet zeer in gemengd zijn, en dientengevolge de tucht niet al te grimmig.

Ik wil er trouwens geen kwaad van spreken, de uitwerking ervan zelfs niet in twijfel trekken. Want sedert wanneer hebben dieven en moordenaars enige eerbied voor politie? Het te vergen zou waarlijk te veel eisen zijn! ...

Stelen is trouwens zozeer in de zeden doorgedrongen, dat geen politie daar nog iets tegen vermag. Laat ik er, als "mot de la fin" een voorbeeldje van geven. Men vroeg aan een vrouw naar haar man, en waar men hem op dat ogenblik vinden kon. – "Is hij misschien aardappelen gaan stelen?", voegde men er schertsend aan toe. – "Nee, dat zou ik niet denken," was het argeloze antwoord: "de aardappelen zijn immers nog niet groot genoeg!"

22 augustus 1918

Op het land (Karel Van de Woestijne)

Andere zeden en gebruiken

Brussel, 12 augustus.

Het ware een schromelijke overdrijving te menen, dat het platteland rondom Brussel uitsluitend met dieven, moordenaars en politie is bevolkt, zoals uit mijn vorige brief lichtvaardig kon worden afgeleid. Er zijn daar nog wel andere lui, wiens gebruiken en gewoonten het voorwerp zullen zijn van hierna volgende letteren. Dewelke letteren ik ditmaal, ter karakterisering van mijn helden, aan Stijn Streuvels opdragen zou, indien het sedert eergisteren inderdaad gewoonte geworden was, krantencorrespondenties met een opdracht op te luisteren.

Ik zou ze aan Stijn Streuvels opdragen in de eerste plaats, omdat er onder die lieden een goed getal van zijn streekgenoten, ik bedoel: West-Vlamingen zijn. Sedert een jaar is de inwijking begonnen: ganse dorpen, de verwoesting ontvlucht; heel de grensstreek, heel het deel der Leieboorden, zo ten noorden als ten zuiden van de rivier, die in de vuurlijn was komen te liggen en waarvan de inwoners zekere nacht in het westen van Brussel zijn ontscheept, beladen met luttele bagage, wat kleren en wat keukengerief, ondersteund weliswaar door een bijzonder fonds - zij krijgen één frank daags per man en zijn deelachtig in een aparte voedselbedeling -, maar voor het overige geheel overgeleverd aan de goede wil van de autochtonen. Die autochtonen hebben zich trouwens in deze prachtig gedragen: bedoelde West-Vlamingen, en ook de Noord-Fransen, die onder de vluchtelingen zijn, zijn ontvangen geworden als broeders; er zijn zowaar vette kalveren geslacht geworden ... hetgeen volgens de reglementen niet mocht; en nu leven die lieden onder de Brabanders alsof zij er van kindsbeen af hadden verbleven; de lucht zingt van hun zoete taal; zij maken zich nuttig bij wie zij inwonen of verhuren zich bij de boer; zij oefenen hun ambacht uit voor zover dit gaat, of zijn een nieuw ambacht gaan leren, waar hun dit enig profijt kon geven; zij zijn ons een voorbeeld van het leven der overoude nomaden, van hun aanpassingsvermogen, en, in één enkel geval, van hun ... zal ik het roofzucht noemen?

Dat één enkel geval is dat van een bende West-Vlaamse zigeuners, van "Gypten", gelijk men ze in hun geboortestreek noemt, die men allen samen in de stallingen van een ontruimd landgoed had gehuisvest; dewelke men overdag maar zelden zag, maar die, een week na hun aankomst, heel de streek gezuiverd had van katten en ... honden. Men moet immers eten! ...

Thans hebben zij vermoedelijk van poedelvlees afgezien; eerst vanwege de door hen geschapen schaarste aan dit gerecht; ten

tweede omdat zij geld winnen als slijk, geld bij volle schepels. Hoe dat? Door het voorbeeld te volgen der meeste oerbewoners van de streek: door te smokkelen.

Want wie tegenwoordig niet steelt en niet vermoordt, smokkelt. Er is tweeërlei smokkelen: het stedse en het plattelandse. Het eerste, bij uitsluiting door Brusselaars uitgeoefend, en waar ik bij gelegenheid op terugkom, heeft geen ander doel dan de stad van al het eetbare, door het land opgeleverd, te voorzien; het is onmiddellijk praktisch; het financiële eraan is zelfs voor velen van deze smokkelaars bijzaak; een hoger, industrieel of commercieel doel is er vreemd aan.

Dat hogere behoort de boer, vooral deze, die niet ver van het etappegebied woont. Men zou het nooit geloven, maar dat etappegebied schijnt wel onuitputtelijk aan allerlei voorraden. De reden daarvan is, dat de reglementering er strenger is, en beter wordt uitgevoerd, dan in het Generaal Gouvernement. Het is niet zo gemakkelijk, er boven de vastgestelde prijzen te verkopen. Met het gevolg, dat men er alles verstoppt wat maar enigszins verstopbaar is, om het tegen hoog geld de nachtelijke smokkelaars aan de hand te doen, die het tegen nog hoger geld aan de man brengen, die het leeg gekochte Generaal Gouvernement bewonen.

De smokkelaar is zelden een eenzame. Meestal behoort hij tot een bende, waar de strengste hiërarchie in ere is. Er is eerst de kapitalist, de grootsmokkelaar, die, al strijkt hij de grootste winst op, het minste gevaar loopt: hij ligt warm in bed, terwijl zijn onderhorigen ... werken. Deze onderhorigen zijn in twee groepen te verdelen: er zijn de intellectuelen, die de koopwaren opspeuren en de kopen afslaan; er zijn daarnaast de handlangers, die de waar ter bestemming brengen bij de kapitalist, welke, zoals behoort, de markt beheerst. De associatie werkt, zoals gezegd, 's nachts. Men trekt de grens over op

de plaats, waar de kans op schildwachten het geringst is. Er zijn trouwens speurders, die vooruit lopen en door een of ander wachtwoord tegen het gevaar verwittigen.

En aldus zijn, alle Duitsers, alle nachtpatrouilles ten spijt, duizenden kilo's graan, aardappelen, garen en tabak uit Vlaanderen in Brabant overgesmokkeld geworden.

Het zaakje is, natuurlijk, winstgevend, zelfs voor de handlangers. Dezen ontvangen één frank per kilo overgesmokkelde waar, en - brengen geregeld vijftien à twintig kilo over per reis. Wat aldus in één week verdiend wordt, door lieden die vóór den oorlog zelden twintig frank per week verdienden, is licht na te rekenen. Wat er de gevolgen van zijn, is even gemakkelijk af te leiden: overdag wordt natuurlijk niet gewerkt; er zijn echter zowat overal danszalen gekomen; en het is geen zeldzaamheid, jonge lui op "ankers en zonnen" briefjes van vijftig mark te zien verspelen, terwijl ze sigaren roken van twee frank per stuk.

Het ambacht levert echter zijn gevaren op: men kan een gewerschot krijgen, of op zijn minst een belangrijke geldboete. Er bestaat echter een middel daartegen: het stieltje dat het tegendeel is van smokkelen, - verklikken namelijk. Wie het smokkelen beu is, gaat de smokkelaars aangeven bij de bezettende macht. Evenveel brengt het wel niet op, maar toch genoeg. Men kan trouwens de twee bezigheden samen doen gaan: het is zelfs een middel om zich van mededingers te verlossen ...

Er is nog een andere industrie, die, deze, bij klare dag wordt uitgeoefend, en dan nog wel met fier opgeheven hoofd, want er is geen enkele verordening die ze verbiedt. Ganse dorpen vinden er hun bestaan in; de landbouw lijdt er wel onder, maar de landarbeider vaart er wel bij. Geen wonder dan ook, dat bij hem de idee aan kiezen

totaal afwezig is. Deze industrie stelt zich tot doel, de handel in tabak van het zo dringend nodige surrogaat te voorzien. Zo ziet men honderden mensen van in de prille ochtend optrekken naar wat in de omtrek aan bossen overblijft. Daar worden droge bladeren geraapt, bij voorkeur kastanjebladeren en deze van de braamstruik: deze bladeren gelden tegenwoordig tien à twaalf frank het kilo, hetgeen toelaat de tabak te leveren ad tachtig tot honderd, en in sommige streken voor honderd vijftig frank. Gij ziet dat het ambacht noch lastig noch gevaarlijk is. Het wordt bij voorkeur uitgeoefend door jonge lieden van beider kunne. Daaraan is het te danken, misschien, dat men nu en dan in bovengenoemde bossen een pasgeboren zuigeling opraapt.... waarvan doorgaans, en zonder veel moeite, de moeder onmiddellijk daarop ontdekt wordt.

Want dit dient gezegd: de oorlog is voor de openbare zeden niet bevorderlijk geweest. Er wordt te veel en te gemakkelijk geld gewonnen. Hetgeen niet belet dat de bedelarij, ook op het land, toeneemt. Ik ken het charmante geval van een man en een vrouw, die door smokkelen, of nog erger, ruim aan de kost komen, maar ... dagelijks hun zes of zeven kinderen uit bedelen zenden.

Nochtans is het loon van wie niet smokkelt, niet steelt, niet moordt, naar eis der dure tijden behoorlijk verhoogd. Een landbouwwerkman verdient in deze oogsttijd zijn tien à twaalf frank daags, plus de kost. Maar - daar moet hij voor werken, werkelijk werken; terwijl het zo gemakkelijk is, veel meer te verdienen met veel minder moeite ...